

ИСРОФДА ЯХШИЛИК ЙЎҚ

Халқимиз рўзгоридан орттирганини эҳсон қилишга шошилади. Лекин бу эҳсонлар жойига тушсагина, савоб оламиз, исрофга йўл қўйсақ, аксинча, гуноҳкор бўлиб қолишимиз мумкин.

Менимча, бугун баъзи ҳолатлардаги етишмовчилик, тангликларнинг асосий сабаби ҳам исрофдир. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) “Тадбирли бўлиш ярим ризқ”, деб марҳамат қилганлар. Бундан ҳар биримиз сабоқ чиқаришимиз, исрофга йўл қўймаслигимиз керак. Исроф фақат маърака-маросимларни тежамсиз ўтказишгина эмас. Вақтни, умрни бепарво, бесамар ўтказиш ҳам катта исрофдир. Фойдасиз ишлар билан машғул бўлиш, куч-қувват ва салоҳиятни юрт манфаати йўлида ишлатмаслик, соғлик қадрига етмаслик... кабилар ҳам исрофдир.

Куръони каримда бундай марҳамат қилинади: **“Қариндошга, мискин ва йўловчига (хайр-эҳсон қилиш билан) ҳақларини адо этинг ва исрофгарчиликка мутлақо йўл қўйманг! Чунки исрофгарлар шайтоннинг биродарларидир. Шайтон эса, Парвардигорига нисбатан ўта ношукр эди”** (Исро, 26-27).

Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) бундай огоҳлантирадилар: “Сени икки нарса – фахрланиш ва исроф хатога бошлайди. Шундан эҳтиёт бўл” (Имом Бухорий ривояти).

Мазаҳббошимиз Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) бундай ўғит берадилар: “Яхшилик ва эҳсонда исроф бўлмаганидек, исрофда ҳам ҳеч қандай яхшилик йўқ”.

Ҳикоя қилишларича, қадимда бир бой одам яшаган экан. У жуда тежамкор экан. Ҳатто кеч-қурунлари беш ўғлининг уйидаги чироқларни бир дона гугурт чўпи билан ёқиб берар экан. Бир кун хайрли тадбир учун уйма-уй ихтиёр-ий пул йиғиб юрганлар бой бува эшиги олдида иккиланиб туриб қолишибди. Улардан ёшроғи бой буванинг тежамкорлигини хасисликка йўйиб: “Маҳаллага барибир ёрдам бермайди, яхшиси сўрамайлик”, дебди. Шунда бошқа бир ёши улуғроқ киши: “Бошқалардан ажратмайлик, берса-бермаса, олдидан ўтайлик”, деб эшигини қоқишибди. Бой бува келувчиларнинг мақсадини эшитиб, улар кутганидан кўпроқ пул берибди ва маҳалладош-

ларининг хайрон бўлишганини сезиб: “Тежамкорлик бахиллик эмас”, деган экан.

Дарҳақиқат, у одам ўзидан-ўзи бой бўлиб қолмаган. Энг муҳим қоидага риоя қилган, яъни, исрофга асло йўл қўймаган.

Бу ҳикоя жуда ибратлидир. Чунки кўпимиз билиб-билмай кўп исроф қиламиз. Айниқса, эл-юртнинг умумий мулки бўлган неъматларга эътибор ҳам қилмаймиз. Бир-икки мисол айтай: уйларимизда, кўча-кўйларда электр чироқлари беҳуда ёниб ётади, жўмрақлардан эртаю кеч сув оқиб туради. Баъзилар эса фойдаланилган электр қуввати, ишлатилган сув, ёқилган газ учун ҳақ тўлашни ҳар хил баҳоналар билан ортга суришади. Аммо бу тежамкорлик эмас!

Ўспиринлик даврим Самарқанд шаҳридаги Хўжанди маҳалласида ўтган. Отам: “Маҳалланинг хизматидан эринма, маросимларда хизмат қилиб тур”, деб насиҳат қиларди. Ўтган асрнинг олтинчи йилларида маҳалламиз фаоллари Мулла бобо, Аслам боболарнинг талабчанлиги, қаттиққўлликдан маъракалар тежамли, сариштали ўтар, эҳсон дастурхонлари камтарона бўларди.

Ақида китобларимизда ҳам тирикларнинг марҳумлар ҳаққига қилган хайр-эҳсонлари риёдан, исрофдан холи бўлсагина, савоб олади, дейилган. Баъзи худойиларда дастурхоннинг “тўқликка шўхлик” қабилида зиёфатбозликлардан фарқ қилмаслиги кишини ажаблантиради.

Бугун фарзандларимизга яхши ибрат бўлиб, ўзимизнинг қадримизга етмасак, “Исроф сахийлик эмас, тежаш бахиллик эмас” деган ҳикматга риоя етмасак, ношукрлик қилган бўламиз. Шунинг учун азизлар.

Маҳмуджон ИБОДУЛЛАЕВ,

Челак тумани “Имом Бухорий”
жомеъ масжиди
имом-хатиби

АЛЛОҲ ТАМАЪДАН АСРАСИН

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ
وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ
سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْمُونَ ﴿٣١﴾

«Айтинг: “Раббим, албатта фаҳш ишларнинг ошкораю пинҳонасини, гуноҳ (ишлар)ни, ноҳақ тажовузкорликни ва Аллоҳ ҳеч қандай ҳужжат туширмаган нарса(лар)ни Унга шерик қилишингизни ҳамда Аллоҳнинг шаънига ўзингиз билмаган нарсаларни гапиришингизни ҳаром (манъ) қилди”» (Аъроф, 33).

يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ

“...Эй инсонлар! Бировга кўрсатган ситамингиз ўзингизга қайтади...” (Юнус, 23).

وَلَا تَصْعَرَٰ حَذَاكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا

إِنَّ اللَّهَ لَا يَحِبُّ كُلَّ مَحْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

“Одамларга юзингизни буриштирманг ва ер юзида керилиб юрманг! Аллоҳ барча кеккайгани ва мақтанчоқни яхши кўрмайди” (Луқмон, 18).

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай деганлар:

“Бадномлик келтирадиган тамаъдан, тамаъ қилинмайдиган нарсага етакловчи тамаъдан, тамаъ қилинадиган нарса йўқ жойда тамаъдан асрашини Аллоҳ таолодан сўранглар!” (Имом Аҳмад ибн Ханбал).

“Меҳрли, шафқатли кишиларга Аллоҳ таоло раҳм қилади. Ер юзидагиларга раҳм-шафқат қилсангиз, Аллоҳ таоло сизларга раҳм-шафқат қилади” (Имом Абу Довуд).

“Биродарингиз кулфатига севинманг. Аллоҳ таоло раҳм-шафқат қилиб, уни кулфатдан қутқариши, сизни кулфатга солиши мумкин” (Имом Термизий).

«HIDOYAT»

Ойлик диний-маърифий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Усмонхон АЛИМОВ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Ортиқбек ЮСУПОВ
Нуриддин ҲОШИМОВ
Анвар ҚҶЧҚОР
Аҳад ҲАСАНОВ
Зоҳиджон ИСЛОМОВ
Абдулҳамид ТУРСУН
Баҳодир КАРИМОВ
Эркин МАЛИК
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ
Абдул Жалил ХҶЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Аҳмад МУҲАММАД
Муҳаммад Собит САЛОҲИДДИН

Муқова

«Voris Design» маркази билан
ҳамкорликда тайёрланди.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Маттни

Райҳона ХОЛБЕК қизи
терди.

Манзилимиз:

100069 Тошкент шаҳри
Зарқайнар 18-берк кўча 47а-уй;
Тел: 240-45-62, тел.факс: 227-34-30.
Интернет сайтимиз: www.hidoyat.uz
Интернет почтаимиз: hidoyat_jurnali@mail.ru
Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинган. Гувоҳнома рақами 0177.

Босишга 2009 йил 2 июнда рухсат берилди.
Босмаҳонага 2009 йил 5 июнда топширилди.
Қоғоз бичими 60x84^{1/8}. Адади 31000. 447-сон буюртма. «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясида босилди.

Қўлёмалар қайтарилмайди.

Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан
фарқ қилиши мумкин. Келтирилган иқтибос
ва рақамлар учун муаллиф масъул.

Хат юборилганида исмлар тўлиқ, манзил аниқ ёзилсин.

Мақолалар кўчириб босилса ёки иқтибос олинса,
«Хидоят»дан олингани кўрсатилиши шарт.

МУНДАРИЖА

Ёмонликдан қайтариш	
Маҳмуджон ИБОДУЛЛАЕВ	
Исрофда яхшилик йўқ	1
Таянч нуқта	
Аллоҳ тамаъдан асрасин	2
Насихат	
Хайруллоҳ САТТОРОВ	
Масъулият	5
Қишлоқ тараққийети ва фаровонлиги йили	
Абдул ЖАЛИЛ ХУЖАМ	
Жомеларимиз кўркам, ораста бўлсин ..	6
Ижтимоий ҳаёт	
Фозил ДОДИЕВ	
Инқироздан чиқиш йўллари	8
Ҳаж - 2009	
Абдулҳамид ТУРСУНОВ	
Саудия Арабистонига сафар	11
ЎМИ ҳаёти	
Пўлатхон КАТТАЕВ	
Билимдон қизлар баҳси	
Фуломжон БОБОЖОНОВ	
Олимпиада ўтказилди	12
Тошкент шаҳрининг 2200 йиллиги	
Акмалхон ШОКИРОВ	
Танловнинг иккинчи босқичи	13
Аёллар саҳифаси	
Кибриё Қаҳҳорова	
Ҳаёт эканмиз... ..	14
Гулнора ФУЛОМОВА	
Туғилажак гўдакка ғамхўрлик	15
Олисларга саёҳат	
Аҳмад ТУРСУН	
Гамбия Республикаси	16
Мовароуннаҳр уламолари	
Сайфиддин ЖАЛИЛОВ	
Саид Қосим Андижоний	21
Тошкент шаҳрининг 2200 йиллиги	
Мақсуд ШАЙХЗОДА	
Тошкентнома	22
Мактубларда манзаралар	
Неъматлар қадрига етайлик	28
Асрор ҚИЛИЧЕВ	
Султон Мирҳайдар зиёратгоҳи	29
Ёмонликдан қайтариш	
Ботиржон ҚОСИМЖОНХУҶА ўғли	
Фолбинларнинг белги-аломатлари	29
Мерос	
Фахриддин МУҲАММАДИЕВ	
Насафлик олимнинг фикҳий қомуси ..	30
Тарих	
Одилжон КАРИМЖОН ўғли	
Ота-боболаримиз ҳиммати	31
Қишлоқ тараққийети ва фаровонлиги йили	
Маҳматқул ШЕРНАЗАРОВ	
Ғийлонда бўлганмисиз?	32

Муқованинг 1-саҳифасида: Тахтиқорача довоида баҳор. Абдул ЖАЛИЛ ХУЖАМ суратга олган.

Бир оят тафсири

Абу Мансур МОТУРИДИЙ

МАҲФИЙ САДАҚА САВОБИ

4

Ибн Аббос (розийаллоху анху) бундай деган: “Аллоҳ таоло маҳфий нафл садақанинг савобини кўрсатиб бериладиган нафл садақа савобидан етмиш баробар ортиқ қилган, кўрсатиб бериладиган фарз садақанинг савобини кўрсатмай бериладиган фарз садақа савобидан йигирма беш мартаба ортиқ қилган, барча фарз ва нафл ибодатларда ана шундайдир”.

Саҳобалар ҳаёти

УМАЙР ИБН САЪД

Умайр Ҳазрати Умар ҳузурига кирди. Ҳазрати Умар унга: “Пулларни нима қилдинг?” деди. Умайр: “Қиладиган ишимни қилдим...” деди. Шунда Ҳазрати Умар: “Нима қилганингни менга айтишинг шарт”, деди. Умайр: “Уни ўзимга заҳира қилиб қўйдим”, деди. Ҳазрати Умар: “Аллоҳ сенга раҳм қилсин”, деди ва Умайрга бир васақ таом ва икки кийимлик олиб келишларини амр этди.

10

Фикҳ

Бурҳонуддин МАРҒИНОНИЙ

Ҳ И Д О Я

Нажосатлар ва улар ўрнини тозалаш

«Агар маҳсига сийдик тегса ва қуриса, уни ювмагунча тоза бўлмайди».

18

Ароқ каби ҳар қандай жисмсиз нажосат текканида ҳам шундай. Чунки нажосат бўлаклари маҳсига шимилиб кетади ва уни тортиб оладиган жисм йўқ. Унга⁷ ёпишган қум ва кул унинг жисми бўлади, дейилган.

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Уламолар ва астрономлар келишиб олишди

24

Саудия Арабистони Қироллиги адлия вазири Муҳаммад ал-Исса бундан буён янги оининг кўриниш вақтини Олий ҳуқуқ кенгаши эмас, балки Олий суд тасдиқлашини маълум қилди.

МАҲФИЙ САДАҚАНИНГ САВОБИ

إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا
وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ
مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Садақаларни кўрсатиб берсангиз, бу жуда яхши. Агар уни кўрсатмай ва камбағалларга берсангиз, шу сиз учун яхшироқдир ва У баъзи гуноҳларингизни кечиради. Аллоҳ ҳамма амалларингизни билувчидир”.

Айрим муфассирлар мазкур муборак оятда зикр қилинган садақалардан мурод фарз садақа (яъни, закот), деган бўлишса, бошқалари, нафл садақадир, дейишган. Кейинги фикр далили очикдир. Яна бошқа муфассирлар: **“садақаларни кўрсатиб берсангиз”** муборак жумласида фарз садақа, **“агар уни кўрсатмай ва камбағалларга берсангиз”** - да нафл садақа тушунилади, дейишган.

Шайх Абу Мансур Мотуридий (Аллоҳ раҳмат қилсин) айтади: ояти каримадан, садақани кўрсатмай бериш афзал, дейилганидан нафл садақани кўрсатмай бериш, фарз садақани кўрсатиб бериш тушунилмайди. Чунки нафл фарздан ортиқ бўлмайди.

Қайси муфассир бу оятни фарз садақа деб тушунган бўлса, одамларни закот беришга қизиқтириш ва ундан ўрнак олишлари учун, фарз бўлган закотни кўрсатиб бериш яхши деб ҳисоблаган. Баъзи муфассирлар фарз садақани кўрсатмай бериш маъкул деб, кўрсатиб беришда садақа бериш ва бошқаларни унга қизиқтириш бўлса, кўрсатмай беришда бир неча жиҳат: садақа бериш; риёдан қочиш ва ундан сақланиш; миннат қилиш ва озор беришдан ўзни тийиш бор, дейишган.

“Садақаларни кўрсатиб берсангиз” мазмунли оятдан фарз садақа ва **“уни кўрсатмай берсангиз”** мазмунли оятдан

нафл садақани тушунган муфассирлар фарз садақа (закот)да риё бўлмайди, чунки уни кўрсатиб ёки кўрсатмай берса-да, ҳеч бир зарар йўқ, лекин нафл садақада риё бўлади, чунки нафл садақа унга вожиб бўлмаган эҳсондир. Шунинг учун уни кўрсатмай бериши яхшидир, дейишган. Валлоху аълам.

“...ва У баъзи гуноҳларингизни кечиради” мазмунли ояти карима садақанинг айрим гуноҳларга каффорат бўлишига далилдир. Баъзилар ояти каримадаги مٰن ҳарфи боғлиқликни ифодалаш учун келган, демак, ояти каримада садақа билан ҳамма гуноҳлар кечирилишига умидвор қилиш бордир, дейишади. Худ сурасининг 114-оятда **“Албатта, савоб ишлар гуноҳларни кетказди”**, деб марҳамат қилинган.

Бу оят мўтазилийларнинг¹ ақидаларини бекор қилади. Улар катта гуноҳлар фақат тавба билан кечирилади, кичик гуноҳларга жазо йўқ, дейишади. Агар бу ояти карима катта гуноҳлар ҳақида бўлса, уларнинг катта гуноҳлар тавбасиз кечирилмайди, деган гапи бекор бўлади. Агар оят кичик гуноҳлар ҳақида

бўлса, уларнинг кичик гуноҳлар кечирилади, дейишлари асоссиздир. Чунки гуноҳлар садақа билан кечирилиши ваъда қилинмоқда. Мўтазилийлар катта гуноҳ қилган киши дўзахда абадий қолади, дейишади. Ваҳоланки, Аллоҳ таоло барча гуноҳлар садақа билан кечирилишидан бандаларни умидвор қилмоқда. **“Аллоҳ ҳамма амалларингизни билувчидир”**. Бу ояти каримада ваид ва огоҳлантириш бор, чунки **“Аллоҳ яширган нарсангизни ҳам, ошкор қилган нарсангизни ҳам билур”** (Наҳл, 19).

Ибн Аббос (розийаллоҳу анху) бу ояти карима ҳақида бундай деган:

“Аллоҳ таоло кўрсатмай бериладиган нафл садақанинг савобини кўрсатиб бериладиган нафл садақа савобидан етмиш баробар ортиқ қилган, кўрсатиб бериладиган фарз садақанинг савобини кўрсатмай бериладиган фарз садақа савобидан йигирма беш мартаба ортиқ қилган, барча фарз ва нафл ибодатларда ана шундайдир”.

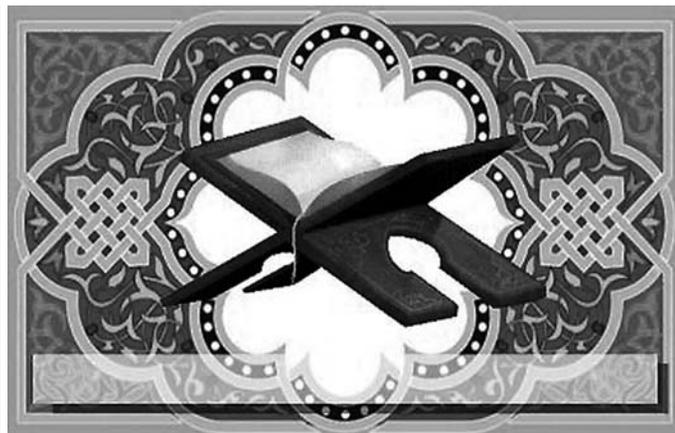
Расулulloҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ривоят қилинган ҳадисларда бундай дейилган: “Кўрсатмай берилган садақа Парвардигорнинг қаҳрини пайсайтиради” (Табароний, “Сағир”, 1011), “Силаи раҳм умрни узайтиради” (Ибн Асокир, 5/210).

Ҳасан бундай деган: “Бир ишни давомли қилиш, ўша ишдан оғирроқдир. Чунки банда ишни кўрсатмай қилса, унга кўрсатмай қилинган ишнинг савоби ёзилади. Шайтон кўрсатмай қилган ишини кўрсатиб қилмагунича уни васвасага солаверади. Сўнг мақтовни яхши кўрмагунича яна васваса қиладди. Кейин унга кўрсатиб қилган ишириё учун деб ёзилади”.²

“Таъвилоту аҳлис сунна” тафсиридан
Бадриддин РАҲИМОВ
тайёрлади

¹ Мўтазилийлар — “мўтазила” арабча сўз бўлиб, “ажралиб чиққанлар”, “узоқлашганлар” деган маънони англатади. VIII аср ўртасида чиққан адашган тоифа. Асосчиси Восил ибн Ато (699—748) ва Амр ибн Убайд (вафоти 762 й.).

² Фотима Юсуф ал-Хайми. “Таъвилоту аҳлис сунна”, Байрут, “Муассасатур-рисалату наширун”, 2004. 1-жилд, 228-бет.

МАСЪУЛИЯТ

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

Аллоҳ таоло марҳамат қиладди: **“Эркаклар хотинлар устидан (оила бошлиғи сифатида доимий) қоим турувчилардир. Сабаб — Аллоҳ уларнинг айримлари (эркаклар)ни айримлари (аёллар)дан баъзи хусусиятларда ортиқ қилгани ва (эркаклар ўз оиласига) ўз мол-мулкларидан сарф қилиб туришларидир...”** (Нисо, 34).

Ислому динида эркак зотининг аёл кишидан баъзи хусусиятларда ортиқ қилиб яратилганида бир неча ҳикмат бор. Тафсирларда, жумладан, қуйидаги шаръий нуқтаи назардан эркакларга хос хусусиятлар қайд этилади: пайғамбарлик, жисмоний куч-қувват, оила нафақасига масъуллик ва бошқалар. Шу ва бошқа жиҳатларини ҳисобга олиб, аёл кишининг эрига нисбатан итоатли, ҳимоятли ва ифбатли бўлиши талаб этилган.

Тотув ва фаровон умр ўтказиш сабаби сифатида Аллоҳ таоло эрни оиланинг раҳбари қилди. Хўш, эрлар оилада аёлига қандай муносабатда бўлиши ёхуд уларга қандай тарбия бериши лозим?

Аллоҳ таоло аёлни ўзига хос табиат ила яратган: у хотин, у она, у қиз фарзанд ва шу борадаги вазифаларда у ўта масъулиятли бўлади. Шунинг учун эр киши аёлига тез ва таъсирли меҳр кўрсатиб туриши лозим. Аёл ҳаёт машаққатларига эр кишидан кўра кўпроқ чидаши мумкин, аммо жинсига хос бўлмаган қийинчиликни, кўпол муомалани, аччиқ сўзни кўтара олмайди. Шундай ҳолатларни биз эрлар эътиборга олишимиз, аёлимизни яхши сўз билан тарбиялашимиз зарур. Аёлидаги камчиликларга сабр қилиб, яхши яшашга ҳаракат қилиш эрнинг бош вазифасидир.

Хайруллоҳ САТТОРОВ,
Жомбой тумани бош имом-хатиби

Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили муносабати билан “Ҳидоят” журнали таҳририяти ходимлари республикаимиз вилоятларига хизмат сафарига чиқишда давом этишяпти. Яқинда таҳририят ходими Абдул Жалил Хўжам Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларининг айрим туманларида бўлди. Қуйида шу сафар таассуротлари, хулосалари билан танишасиз.

ЖОМЕЛАРИМИЗ КЎРКАМ, ОРАСТА БЎЛСИН

***

Самарқанд вилоятида ҳозир 284 масжид ишлаб турган бўлса, шундан 258 таси қишлоқ масжидларидир. Вилоят масжидларининг тахминан 30-35 фоизига олий маълумотли, қолган қисмига эса Ислому ўрта-махсус билим юртларини битирган мутахассислар имом-хатиблик қилишади. Уларнинг аксарияти ёш кадрлардир.

хон туманидаги “Деҳқонобод”, Нуробод туманидаги “Баҳроуддин Нақшбанд”, Пахтачи туманидаги “Тошкўприк” каби жомеъ масжидларида таъмирлаш ишлари олиб борилди.

Ургут туманидаги “Чўбин” масжидида айвон қуриб битказилди. Нуробод туманидаги “Ҳазрати Али”, Пайариқ туманидаги “Олим Шайх” ва бошқа қатор масжидларда ҳозир қурилиш ёки таъмирлаш ишлари давом этяпти (мавзуга доир суратлар муқованинг 2-саҳифасида).

***

Масжидлар биноларининг ҳолати, таҳоратхоналарнинг замон талабига кўра таъмирланиши жиҳатидан вилоятнинг Самарқанд, Ургут, Тайлоқ, Каттақўрғон, Жомбой туманлари бошқалардан анча илғор. Жумладан, 2008 йил ва жорий йилнинг ўтган ойлари ичида Самарқанд туманидаги “Ҳожи домла Яхши”, “Арабхона”, “Имоми Аъзам”, Тайлоқ туманидаги “Садақайрағоч”, “Боғизоғон”, “Ясситепа”, “Маданият”, Каттақўрғон туманидаги “Хўжа Абдурахмон ота”, “Қоқсой”, Ишти-

Қашқадарё вилоятида эса жами 182 жомеъ фаолият юритаётган бўлса, шулардан 175 таси қишлоқ масжидларидир. Мазкур масжидларнинг тахминан 30-40 фоизга яқинида олий маълумотли имом-хатиблар ишлашяпти. Қолган имом-хатиблар Ислому ўрта-махсус билим юртларини битиришган.

Кейинги йилларда имом-хатиблардан йигирма нафари Самарқанддаги Имом Бухорий халқаро марказида малакасини оширди.

Шаҳрисабз тумани

“Ҳазрати Имом” жомеи имом-хатиби Фазлиддин Мухторов, Қамаш тумани “Мир Алишер Навоий” жомеи имом-хатиби Оқилжон Аҳмедов, Нишон тумани “Мунаввара” жомеи имом-хатиби Шерали Жумаев, Миришкор тумани “Миришкор” жомеи имом-хатиби Шуҳрат Муродов каби тажрибали мутахассислар фаолияти ёшлар учун ибрат бўлаётир.

Ўтган йили ва бу йилнинг илк ойлари мобайнида вилоятдаги қишлоқ масжидларида кенг миқёсли ободонлаштириш, қайта қуриш, таъмирлаш ишлари амалга оширилди. Жумладан, “Ҳазрати Имом” жомеида (Шаҳрисабз тумани) замон талабларига жавоб берадиган янги таҳоратхона ишга туширилди. “Жарқум” жомеъ масжиди (Косон тумани) биноси тубдан қайта таъмирланди. “Наврўз” жомеъ масжидининг (Нишон) маъмурий хоналари қуриб битказилди, “Ҳилол” жомеъ масжидининг ҳудуди (Қарши тумани) девор билан ўралди. Китоб тумани “Хожа Бухорий” жомеи ва бошқа туманлардаги қатор масжидларда бугун ҳам таъмирлаш ишлари олиб бориляпти. “Хожа Бухорий” Ислоҳ ўрта-махсус билим юрти (Китоб) талабалари учун 100 ўринли ётоқхона қурилиши давом эт-

қўзга ташланади. Шу боис бу ўринда улардан баъзиларини умумий тарзда қисқача айтиб ўтишни лозим топдик:

– баъзи қишлоқ масжидларида маънавият-тарғибот бурчаклари ташкил этилмаган. Холбуки, бу йўналишда ЎМИ раҳбариятининг тегишли қарори чиққанига бир неча йил бўлди. “Ҳидоят” журналининг айрим сонлари Қашқадарёдаги баъзи қишлоқ масжидлари обуначиларига тўла етказиб берилмаётгани маълум бўлди;

– таҳоратхоналарнинг замон талаблари даражасида эмаслиги. Таҳоратхоналар қуриш учун ихчам, айти пайтда қулай, тозалик талабларига тўла жавоб берадиган лойиҳалар ишлаб чиқиш зарур. Тўғри, Самарқанд вилоятининг баъзи туманларида шаҳардаги “Хўжа Абди Дарун”, “Шоҳи Зинда” каби жомелар таҳоратхоналаридан андоза олиб қурилган таҳоратхоналар бор;

– айрим қишлоқ масжидларини қиш ойларида иситиш тизими яхши ишламайди. Бу муаммони ҳам камчиқим, хавфсиз бир тарзда ҳал этиш чораларини қидириш жуда муҳим;

– хонақоҳларга кираверишда оёқ кийимлари ечиб қўйиладиган тоқчалар кўрпайтирилса, тартиб ва тозалик учун фойдали бўлар эди;

– айрим қишлоқ масжидлари ҳовлисида ҳовузлар, озгина ер майдони бўлсада, улардан фойдаланиш яхши йўлга қўйилмаган. Ҳовузлар сувга тўлдирилиб, атрофи супа қилинса, тўрт тарафга тол-терақ кўчатлари ўтказилса, яхши бўларди...

Абдул ЖАЛИЛ
ХЎЖАМ

моқда. Шу кунгача ётоқхонанинг асосий қисми қуриб, фойдаланишга топширилган. Қурувчилар шу йил августигача ётоқхона тўла қуриб битказиш, талабалар ихтиёрига топшириш ниятдалар (мавзуга доир суратлар муқованинг 3-сахифасида).

* * *

Ҳар икки вилоят масжидлари фаолиятида деярли бир хил муаммо ва камчиликлар

ИҚТИСОДИЙ ИНҚИРОЗДАН ЧИҚИШ ЙЎЛЛАРИ

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти гуруҳ раҳбари, иқтисод фанлари номзоди Фозил ДОДИЕВ билан суҳбат

– *Хабарлардан билишимизча, ҳозирги кунда дастлаб Америкада бошланган молиявий инқироз бора-бора қарийб бутун дунёни чулғаб олди. Ҳаммаёқда шов-шув, бутун ахборот манбалари шуни гапиряпти. Лекин бу инқироз нимадан бошланганини, табиати қанақалигини билмайдиганлар қанча. Ўқувчиларимизга шу ҳақда соддароқ қилиб тушунтириб берсангиз.*

– Бунинг учун олдин иқтисодий инқироз нималигини билишимиз лозим. Инқироз палласида мамлакат ялпи ички маҳсулотининг мутлақ ҳажми йилнинг икки чораги ичида кетма-кет қисқаради. Қимматбаҳо қоғозлар бозори эса камида йигирма фоизга камаяди, банклар аро қарз бозорида фоиз миқдорлари икки марта ўсади, пулнинг қадрсизланиши ўн фоиздан ортиб кетади.

Маълумки, молия тизими асосини банклар ташкил этади. Мазкур иқтисодий инқироз кўпчилик мамлакатлар банк тизимини оғир аҳволга солиб қўйди.

Банк инқирозининг белгилари эса ушбуларда яққол кўзга ташланади:

– ишламайдиган сармоялар улуши банк ялпи маблағининг ўн фоиздан ортиб кетади;

– банк тизимини қутқариш учун сарфланадиган харажатлар қийматининг мамлакат ялпи ички маҳсулотигадаги улуши икки фоиздан ошади.

Инқироз бутун дунё иқтисодиётига кучли салбий таъсир

қилди. Бунинг бир қанча сабаблари бор.

Йирик ривожланган мамлакатлар давлат хазинасида даромад ва буромадда салбий ташқи савдо нисбати ортиб кетган. Давлатнинг бошқа мамлакатлардан қарзи унинг ялпи ички маҳсулотига нисбатан жадаллик билан ўсиб борган. Бундай давлатларда қарз пуллар ҳисобига арзон-гаров яшаш одатга айланган. Шулар қаторида, уйжой сотиб олиш учун қарз бериш талабларининг асосиз бўшаштириб юборилгани уйжой бозорида нарх-наво қисқа муддат ичида кескин ўсиб кетишига олиб келди.

Қолаверса, молиявий институтлар ишлаб чиққан низом мажбуриятларига нисбатан маб-

лағларни сарфлашда мутаносибликларнинг бузилиши, қимматбаҳо қоғозларни баҳоловчи ташкилотларнинг ёлғон ахборотлар бериши ва молиявий назорат, хусусан, касбий ахлоқ омилларига риоя қилмаслик, назоратчиларнинг сохта хулосалар тақдим этиши каби ҳолатлар юз берган.

– *Ушбу инқирознинг ўзига хос хусусиятларига тўхталсангиз.*

– Қизиғи, инқироз иқтисоди тараққий этган мамлакатларда бошланиб, бошқа ҳудудларни ҳам қамраб олмоқда. У сўнгги ўн йилликда тез ривожланган давлатларга (мисол учун, Россияга) кучли салбий таъсир этди. Иқтисоди бир мунча қолақ давлатлар эса ундан кам жабр кўришди. Бу нарса шунга далолат қиладики, жаҳон иқтисодиёти таркиби ва унинг технологик манбаи жиддий янгиланишга муҳтож. Таркибий ўзгаришлар туфайли ишлаб чиқариш кучлари тармоқ ва ҳудудлар бўйича қайта тақсимланиши керак.

Сўнгги йилларда қимматбаҳо қоғозлар бозорида янги дастаклар вужудга келди. Улар нотўғри йўл тутган экан, бу янгиланишлар жаҳон иқтисодиётининг барқарор ривожланишини таъминлаш ўрнига, инқирозга олиб келди.

– *Халқимиз ҳар бир нарсанинг оқибати ҳақида бош қотиради. Хавфнинг олдини олиш ҳақида ўйлайди. Шунинг учун иқтисодий инқироз оқибатлари ҳақида билишимиз керак.*

– Шундай. Инқироз оқибатида кўпчилик мамлакатлар иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичи – жами ички маҳсулотнинг ўсиши пасайди, маҳсулотларни хорижга сотиш бир неча баробарга камайди, ишсизлик кўпайгани ҳолда, аҳоли даромади пасайди ва ҳоказо. Масалан, иқтисодий ўсиш суръатлари маҳсулот ишлаб чиқариш ва хорижга сотиш жаҳон бўйича 2007 йилга қараганда 2008 йилда 3,7 фоизга, 2009 йилда яна 2,2 фоизга камайиб борганини маълумотлар айтиб турибди.

– **Жаҳонда иқтисодий инқироздан чиқиш борасида қандай чора-тадбирлар кўриляпти?**

– Барча давлатларда бу “офат”га қарши ҳар хил чора-тадбирлар тизими ишлаб чиқилиб, ҳаётга татбиқ этилмоқда. Уларни асосан тўрт йўналишга бўлиш мумкин:

– банк тизимини қутқаришга қаратилган ҳаракатлар;

– пул-қарз амалиётида тезкор ва ишончли янги йўллар татбиғи;

– маҳсулот ишлаб чиқариш тармоқларини қўллаб-қувватлаш;

– аҳолини ижтимоий ҳимоялаш.

Иқтисодий инқироздан чиқиш мақсадларига жаҳон мамлакатлари катта миқдорда маблағ сарфляпти. Масалан, бунинг учун Россияда 222 миллиард доллар сарфланди. Бу миқдор 2008 йилги мамлакат ялпи маҳсулотининг 13,9 фоизига тенг. Буюк Британия эса 1020 миллиард доллар сарфлади, бу миқдор ўтган йилги ялпи маҳсулотнинг 37 фоизига тўғри келади.

2008 йил 15 ноябрда Вашингтонда ривожланган йигирма мамлакат раҳбарлари йиғилишиб, инқироздан қутулиш масаласини муҳокама қилишди. Биргаликда жаҳон молия бозорини ислоҳ этиш таклифи билан чиқишди.

Қабул қилинган қарорларга кўра, молия бозоридаги аҳвол ҳақидаги маълумотлар тўлиқ ва

аниқ бўлиши, барқарорлик тартибларини кучайтириш, бозор иштирокчилари зиммаларига олган мажбуриятлар адо этилишини рағбатлантириб бориш, ҳамкорликни кучайтириш, халқаро молия институтларини ислоҳ қилиш ушбу чора-тадбирлар жумласидандир.

Жаҳон бўйича инқироздан чиқиш учун ўрта муддатли бир даврда молия бозорларини тартибга солишнинг янги қоидаларини ишлаб чиқиш, мамлакатларнинг макроиқтисодий кўрсаткичларига янги талаблар қўйиш, хусусан, халқаро валюта жамғармаси имкониятларини кенгайтириш зарур бўлади.

Бу ишда ривожланган мамлакатлар фаол бўлишлари керак.

– **Албатта, ҳозирги глобаллашув шароитида жаҳон иқтисодий инқироzi Ўзбекистон иқтисодиётига ҳам таъсир ўтказмаслиги мумкин эмас...**

– Тўғри. Шу боис инқирознинг салбий оқибатларини бартараф этиш бўйича мамлакатимизда 2009—2012 йилларга мўлжаллаб алоҳида дастур қабул қилинди. Бу чоралар Ўзбекистон иқтисодий ривожланишининг энг устувор йўналиши ҳисобланади. Мазкур дастурнинг ғоявий асослари, амалий йўналишлари мамлакатимиз Президенти Ислоҳ Каримовнинг “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари” китобида кўрсатилган. Бу китоб кўпчиликда қизиқиш уйғотди. У мамлакатимизда, ҳатто юртимиздан ташқарида ҳам кенг муҳокама қилиняпти.

Инқирознинг салбий таъсирини бартараф этишимиз учун Юртбошимизнинг ушбу китобида аниқ-тиниқ кўрсатилган ушбу ишларни қилишимиз лозим бўлади:

Биринчидан, корхоналарни янгилаш, техник ва иш жараёнларини қайта жиҳозлашни жадаллаштириш керак. Саноатда замонавий, мослашувчан технологияларни кенг жорий этиш кўзланган натижа беради.

Бу вазифалар аввало иқтисодиётнинг асосий тармоқлари, четга маҳсулот сотишга йўналтирилган ва маҳаллий ишлаб чиқариш қувватларига тегишлидир.

Иккинчидан, жаҳон бозорида савдо-сотик қилиш оғирлашган ҳозирги шароитда хорижга маҳсулот чиқарадиган корхоналарнинг ташқи бозорда рақобатчи бўлиши учун уларни молиявий қўллаб-қувватлаш зарур.

Учинчидан, қатъий тежамкорлик тизимини жорий этиш, ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархини камайтиришни рағбатлантириш ҳисобидан корхоналарнинг рақобатдошлигини ошириш. Шу мақсадда корхоналарда маҳсулот таннархини камида йигирма фоизга туширишга ҳаракат қилинади.

Тўртинчидан, электроэнергетика тизимини янгилаш, электр истеъмолини камайтириш ва тежашни жорий этиш лозим бўлади.

Бешинчидан, жаҳон бозорида талаб пасайганида ички бозорда талабни рағбатлантириш орқали маҳаллий ишлаб чиқарувчилар қўллаб-қувватланади.

Ушбу вазифалар астойдил амалга оширилар экан, иншааллоҳ, иқтисодий инқироз чекинади.

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ

ёзиб олди.

УМАЙР ИБН САЪД

Умайр ибн Саъд (розийаллоҳу анҳу) саҳобалардан бири, Қуръонни жам қилган саҳобийлардан Зайд билан ака-укадир.

Умайр ибн Саъд содиқ, мусулмонлар молига омонатдор бўлган. Буни куйидаги воқеа яққол исботлайди:

Абдуллоҳ ибн Ҳорун ибн Антара айтади: «Менга отам, унга эса бобом Умайр ибн Саъд Ансорийдан ривоят қилиб айтган: “Ҳазрати Умар (розийаллоҳу анҳу) Умайрни Химс шаҳрига омил (закот тўловчи) қилиб юборган. Умайр Химсда бир йил турса ҳамки, ўзи ҳақида ҳеч қандай хабар жўнатмаган. Шунда Умар котибига: “Умайрга мактуб ёз, у бизга хиёнат қилганга ўхшайди”, деди. Хатда Ҳазрати Умар: “Мактубим етиб бориши билан мусулмонлардан йиғиб олган нарсаларингни ҳам олиб, тезда ҳузуримга етиб кел”, деган эди. Мактубни олгач Химсдан яёв йўлга чиқиб, Мадинага етиб келди. Мадинага ранги оқарган, юзини чанг-ғубор бошган, сочлари ўсиб кетган бир аҳволда келди ва тўғри Ҳазрати Умарнинг олдига кириб: “Ассалому алайкум, эй мўминлар амири”, деди. Ҳазрати Умар алик олгач:

“Ишинг нима бўлди?” деб сўради. Умайр: “Сен нима деб ўйлайсан! Мени тани соғ, жони омон кўрмаяпсанми?” деди. Ҳазрати Умар уни мол билан келган деган ўйда: “Ўзинг билан нима олиб келдинг?” деб сўради. Умайр: “Озиқ-овқат ва кийим-кечагимни...” Ҳазрати Умар: “Яёв келдингми?” деб сўради. Умайр: “Ҳа”, деб жавоб қилди. Ҳазрати Умар: “Сенга мишиш учун уловини бериб турадиган бирон киши топилмадими?” деб сўради. “Улар бун-

дай қилишмади, мен ҳам сўраб ўтирмадим”, деди Умайр. Ҳазрати Умар: “Сен келган жойдаги мусулмонлар бунча ёмон бўлишмаса!” деди. Умайр: “Аллоҳдан қўрқ, эй Умар, Аллоҳ сени гийбатдан қайтарган”, деди. Ҳазрати Умар: “Мен сени қаерга юборган эдим, сен эса нима иш қилиб келдинг?” деди. Умайр: “Бу саволинг нимаси?” деди. Ҳазрати Умар: “Субҳаналлоҳ”, деди. Шунда Умайр: “Сенга айтадиган нарсам ташвишга солиб қўймаса деб қўрқаман: жўнатган шаҳрингга бордим ва унинг аҳолисини тўпладим. Сўнгра уларнинг закотларига солиқчиларини бош қилдим. Улар менга закотларни тўплаб беришди. Мен уни жойларига тарқатдим. Агар ортанида бирон нарса олиб келган бўлардим”, деди. Ҳазрати Умар: “Сен бизга бирон нарса олиб келмадингми?” деб сўради. Умайр: “Йўқ”, деди. Ҳазрати Умар: “Уни вазифасидан бўшатинглар”, деди.

Сўнг Умайр Ҳазрати Умардан изн олиб уйига кетди. Уйи Мадинадан бир неча мил олисда эди. Умайр кетиши билан Ҳазрати Умар: “У хиёнат қилган деб ўйлапман”, деди ва Ҳориса исмли кишини юз динор бериб ортидан жўнатди. Унга: “Умайрнинг олдига бор ва худди меҳмон каби бўлиб, уйда қолгин. Агар бирон нарсани сезсанг, тезда олдимга қайтиб кел. Агар унинг аҳволи ёмонлигини кўрсанг, унга мана бу юз динорни бер”, деди. Ҳориса келса, Умайр кўйлагини деворга ёйиб, яхшилаб кўздан кечириб чиқаётган экан. Саломлашгач, Умайр унга: “Меникида қол, эй Аллоҳ раҳматига олгур”, деди. Ҳориса унинг уйида қолди. Сўнгра Умайр ундан: “Қаердан келдинг?” деб сўради. У: “Мадинадан”, деди.

Ҳориса Умайр билан уч кун бирга турди. Улар фақат арпа унидан кулча қилиб ейишарди. Умайр Ҳорисага: “Сен бизникида оч қолдинг, агар истасанг,

САУДИЯ АРАБИСТОНИГА САФАР

кетишинг мумкин”, деди. Ҳориса эса чўнтагидаги динорларни чиқариб, унга берди ва: “Буларни Ҳазрати Умар бериб юборди, улардан фойдалангин”, деди. Умайр: “Буларнинг менга кераги йўқ, ўзига қайтариб бер”, деди. Умайрнинг хотини унга: “Керак бўлиб қолса, ишлатарсиз ёки муҳтожларга тарқатиб юборарсиз”, деди. Умайр пулларни олди ва ташқарига чиқиб етимларга ва камбағалларнинг болаларига тақсимлаб берди. У қайтиб уйига кирганида, Ҳориса Умайр ўша пуллардан менга ҳам биронта беради, деб ўйлаган эди. Умайр эса унга: “Мўминларнинг амирига мендан салом етказ”, деди.

Ҳориса Ҳазрати Умар ҳузурига қайтиб борди. Умар: “Нимани кўрдинг?” деб сўради. Ҳориса: “Ҳолати ёмонлигини кўрдим”, деди. Умар: “Динорларни нима қилди?” деб сўради. Ҳориса: “Билмайман”.

Умар унга мактуб ёзди. Хатда: “Мана бу хатим сенга етиб бориши биланоқ тезда ҳузуримга етиб кел”, дейилган эди.

Умайр келиб, Ҳазрати Умар ҳузурига кирди. Ҳазрати Умар унга: “Пулларни нима қилдинг?” деди. Умайр: “Қиладиган ишимни қилдим, нега бу ҳақда сўраб қолдинг?” деди. Шунда Ҳазрати Умар: “Нима қилганингни менга айтишинг шарт”, деди. Умайр: “Уни ўзимга заҳира қилиб қўйдим”, деди. Ҳазрати Умар: “Аллоҳ сенга раҳм қилсин”, деди ва Умайрга бир васақ таом ва икки кийимлик олиб келишларини амр этди.

Орадан кўп ўтмай Умайр ҳалок бўлди. Бу ҳақда Ҳазрати Умар эшитгач, Умайрга ачиниб, унинг ҳаққига дуолар қилди.

Яҳё ҲАБИБУЛЛОҲ
тайёрлади

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурдаги Дин ишлари бўйича кўмита раҳбари Ортиқбек Юсупов ва Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси, муфтий Усмонхон Алимов Саудия Арабистони Ҳаж ишлари вазирлиги таклифига биноан шу йилнинг 11-17 май кунлари Саудия Арабистонида хизмат сафарида бўлишди. Сафардан мақсад бу йилги ҳаж мавсумини ўтказишга тааллуқли ишларни Ҳаж вазирлиги ва унга тобеъ муассасалар билан ҳал этиш, бу ҳақда ўзаро баённомаларни имзолаш эди.

Ўзбекистонлик вакиллар 12 май куни Жидда шаҳрида Саудия Арабистонининг Ҳаж ишлари вазири доктор Фуод ибн Абдуссалом ал-Форсий ва вазирликнинг ҳаж ишлари бўйича бошқа масъул вакиллари билан мулоқотда бўлишди.

Ўзбекистонлик вакиллар раҳбари Ортиқбек Юсупов ҳажни ташкил этиш ишлари йилдан йилга такомиллашиб ва ривожланиб бораётганини алоҳида таъкидлаб ўтди ҳамда ўзбекистонлик ҳожиларга яратиб берилаётган қулайлик ва яхши шароитлар учун барча ҳожилар номидан ташаккур билдирди.

Вазирликнинг транспорт ишлари бўйича вакили доктор Саҳл ибн Абдуллоҳ Саббон, вазирлик масъулларидан Муҳаммад Абдуллоҳ Муҳаммад Басравий, Абдулазиз Алоуддин, “Ўзбекистон ҳаво йўллари” авиакомпаниясининг Саудия Арабистонидаги вакили Отабек Мирзамуҳаммедов ва бошқалар сўзга чиқиб, ҳаж ибодатини тартибли ва уюшган ҳолда ўтказишга доир фикрларини билдиришди. Шундан кейин томонлар бу йилги ҳаж мав-

сумига тааллуқли ўзаро келишилган баённома имзолашга аҳдлашиб олишди.

Ўзбекистонлик вакиллар 14 май куни Мадина шаҳрига сафар қилишди. Улар шу куни кечқурун Мадина шаҳридаги “Муассасат ал-Аҳлия лил-адила” (Ҳожиларга хизмат кўрсатиш бўйича миллий муассаса)да бўлишди ва унинг раҳбарияти билан мулоқот қилишди.

Ўзбекистон вакиллари учрашувдан сўнг Пайғамбаримиз Муҳаммаднинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) муборак Равзаларини зиёрат қилишди ва Расулуллоҳ (алайҳиссалом) масжидларида намоз ўқишди. Улар Мадина шаҳридаги Подшоҳ Фаҳд ибн Абдулазиз асос солган Қуръони карим чоп этиш босмаҳонасини ҳам бориб кўришди. Ижарага олиш мақсадида Қасрул Мадина, Жавҳорат ал-Макорим каби бир қатор меҳмонхоналар билан танишишди. Вакилларимиз ҳажни уюштиришга масъул бир неча ташкилотларда бўлиб, улар билан ўзаро шартномалар имзолашди.

Абдулҳамид ТУРСУНОВ

Хотира ва қадрлаш кунига бағишлаб

Тўққизинчи май – Хотира ва қадрлаш кунига бағишлаб Ўзбекистон мусулмонлари идораси тасарруфидаги ўқув масканларида бўлиб ўтган қатор тадбирларда уруш ва меҳнат фахрийлари эъзозланди, юрт ва эл ҳимояси учун ҳалок бўлганлар яхши сўз ва дуолар ила эсланди.

Жумладан, «Мулла Қирғиз» Ислом ўрта-махсус билим юрти мударрис ва талабалари Наманган шаҳрида истиқомат қиладиган Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари, жанггоҳ ортида меҳнати билан ғалабага ҳиссасини қўшган Олимжон Насриддинов, Маҳмуджон Нажмиддинов, Абдулҳафиз Адашбоев, Абдулҳамид Халилов, Миркомил Ортиқов каби бир қанча отахонларнинг хонадонларига йўқлаб боришди. Уларни байрам билан табриклаб, совғалар топширишди.

***

«Жўйбори Калон» аёл-қизлар Ислом билим юртига шу муносабат билан Иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси Раҳима она Гуломова ва таниқли шоир Садриддин Салим Бухорий таклиф қилинди.

Раҳима она ўзи гувоҳ бўлган уруш даҳшатлари, собиқ Иттифоқ давридаги қийинчилик ва камситишлар ҳақида ҳикоя қилар экан, талабаларни бугунги кунлар қадрига етишга ундади. Садриддин Салим эса бухоролик улуғ алломаларнинг илм олиш йўлидаги интилишларидан сўзлади. Янги шеърларидан ўқиб, талабаларнинг саволларига жавоб берди.

***

Кўкалдош Ислом ўрта-махсус билим юртида ҳам «Хотира ва қадрлаш куни» арафасида пойтахтнинг «Янги шаҳар» маҳалласи раиси Рихсибой Орипов, шу маҳаллалик Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари Султон Мусаев ва Мақсуд Оқилов билан учрашув

уюштирилди. Учрашувда табаррук ёшли отахонларнинг насиҳатлари тингланиб, хайрли дуолари олинди.

***

“Саййид Муҳйиддин маҳдум” Ислом ўрта-махсус билим юрти мударрис ва талабалари эса ўзларига яқин (Андижон вилояти) “Ўрозонтепа”, “Такабой ота”, “Хонақо” қабристонларини тартибга солиш ишларига ҳисса қўшишди.

Билимдон қизлар баҳси

Олган илмлар бўйича куч синашиш яхши имконият. Шу баҳонада ўзлаштиришнинг даражаси кўринади, билмаган маълумотлардан хабар топиш мумкин бўлади. Шу ниятда ўқув йили охирида “Хадичаи Кубро” аёл-қизлар билим юрти тўртинчи босқич талабалари “Фурқон” ва “Наҳл” гуруҳларига бўлиниб, Куръон ва тафсир фанларидан мусобақалашди. Натижаларга кўра, “Фурқон” гуруҳи қизлари ғолиб бўлишди.

Оилавий ҳаётга тайёрмизми?

Яқинда “Хадичаи Кубро” аёл-қизлар Ислом билим юрти учинчи босқич талабалари давра суҳбати ташкил қилишди. Унда мударриса Иқбол Исмоилова қизлар оилавий ҳаётга қандай тайёргарлик кўришлари, аёлнинг эр ва фарзандлар олдидаги бурчлари ҳақида маъруза қилди. Ҳаётини тажрибаларидан гапирди.

Ўз навбатида талабалар ушбу мавзуда сахна кўринишлари ижро этиб, аёлларнинг тарбияли бўлишларига эътибор қаратишди.

Пўлатхон КАТТАЕВ

Олимпиада ўтказилди

20 май куни Тошкент Ислом университетида Олий ўқув юртлари талабалари ўртасида диншунослик фани бўйича республика олимпиадаси иккинчи босқичи бўлиб ўтди. Республикамиздаги йигирмадан зиёд олий ўқув юртлари талабалари иштирок этган ушбу танловда Тошкент Ислом институти талабалари ҳам муваффақиятли қатнашди. Тест синовлари, ёзма назорат вазифаси ҳамда тайёрлаб келинган илмий-амалий ишлари тақдимоти намойиши яхши баҳоланди. Институт шарафини ҳимоя қилган Нозимжон Иминжонов Олий таълим вазирлигининг фахрий ёрлиғи ва эсдалик совғалари билан тақдирланди.

Ғуломжон БОБОЖОНОВ,
ТНН IV босқич талабаси

ТОШКЕНТИМ ФАХРИМ МЕНИНГ

Илм ва адаб анжумани

Азиз тупроғимизни қадрлаш, боболаримизга муносиб бўлиш учун тарихни яхши билишимиз керак. Бу умримизга кўрк, йўлимизни ёритувчи нур бўлади.

Май ойининг 27 куни Ўзбекистон мусулмонлари идорасида ўтган “Фахримсан — она Тошкентим” мавзуидаги илмий амалий анжуман ҳам буюк аж-

додларимизни билиш, хусусан, шошлик олиму фузалолар ҳаёти ва меросини ўрганиш йўлида ёшлар қандай изланишлар олиб бораётганининг намойиши бўлди.

Анжуманда Тошкент Ислом институти ва Кўкалдош ислом ўрта-махсус билим юрти талабалари Тошкент ва тошкентлик алломалар ҳақида ўқиб-ўрганиб топган янги маълумотларини, муҳим фикрларини устозлар ҳукмига ҳавола этишди. Жумладан, Тошкент ислом институти талабалари: Толиб Набиев “XIX аср охири XX аср бошларида Тошкент шаҳридаги мадрасаларнинг ҳолати”, Зийнатullo Раҳимов “Шайх Зайниддин ҳаёти ва илмий мероси”, Муҳаммадсобир Абдумаликов “Ҳофиз Кўҳакий ҳаёти”; Кўкалдош мадрасаси талабалари: Козим Иброҳимов “XI-XII асрларда Мовароуннаҳрда диний билимлар ривожини”, Шавкат Аписов “Шайх Зайниддин зиёратгоҳи”, Жаҳонгир Рўзиев “Ҳофиз Кўҳа-

кийнинг маънавий мероси” мавзуида маърузалар қилишди. Мулоқотлар орасида Фуломжон Исмоилов, Саидакбар Валиев каби ижодкор ёшлар пойтахтимизга, улуг алломаларга бағишлаб ёзган шеърларидан намуналар ўқишди.

Мухбиримиз

Танловнинг иккинчи босқичи

Май ойининг йигирма бешинчи куни “Собитхон ҳожи” жомеъ масжидида Тошкент шаҳрининг 2200 йиллигига бағишлаб пойтахт жомелари имом-хатиблари ўртасида “Тошкентим — фахрим менинг” кўрик танловининг иккинчи босқичи бўлиб ўтди. Танловда имом-хатиблар шаҳар тарихи ва бугуни, тошкентлик олиму фузалоларнинг мусулмон маданиятига қўшган ҳиссаси борасидаги билимларини намойиш этишди. Иштирокчиларнинг диний-маърифий соҳада фаолликлари, долзарб мавзуларга доир фикр-мулоҳазалари мулоқот тарзида кўриқдан ўтди.

Натижаларга кўра, “Ҳофиз Кўҳакий” жомеъ масжиди имом-хатиби Зайниддин Эшонқулов биринчи, Раҳматулла Сайфуддинов (“Хўжа Аламбардор”) билан Тоҳир Абдуллаев (“Холмирза ота”) иккинчи, Жасур Раупов (“Носирхон”) билан Искандар Халилов (“Алибек”) учинчи ўринларни қўлга киритишди.

Акмалхон ШОКИРОВ,
ЎМИ таълим
бўлими ходими

“Биз аёллар ўзимизнинг хатоларимизни кўрмаймиз. Кўрсак-да, ўзимизга яраша баҳоналар қидирамиз. Оила бузилгач, баҳоналаримизнинг фойдаси бўлмай қолади”.

* * *

“Ҳақиқатда баъзи эркаклар катта ёшли “бола”лардир. Уларни уйдан битта гапимиз, битта қилиғимиз билан ҳам бездириб қўямиз. Энг олдин аёллар ўзимизни тарбиялашимиз керак...”

* * *

“Эркаклар ҳам гоҳида адашиб хато иш қилишса хатосини тан олиб, узр сўрагани келса, биз аёллар кечира билишимиз, уни кўкрагидан итармаслигимиз керак. Аёлининг ҳузурига узр сўраб келдими, демак, вақтида у аёлидан меҳр-шафқат, ҳурмат-эҳтиром, қадр-қиймат кўрган”.

ҲАЁТ ЭКАНМИЗ...

Бу гап-сўзлар замонамиз аёллариники. Турмушнинг оғир-енгилини кўрган, фикр-мулоҳазали, ҳаётдан гоҳ аччиқ, гоҳ ширин сабоқлар олган аёллар кўзқарашлари.

Оилани мустаҳкам қилиш, уни асраб-авайлаш аксарият ҳолда аёлининг сабр-тоқатига бориб тақалади. Турмушнинг муштига чидамасанг, кўчага чиқасан — бошинг оққан томонга қараб кетаверасан. Аммо “шу боши-кети йўқ кўча”га чиқмаслик учун аёл турмушда ўрганиши зарур оддий ҳақиқат бор, уларни билмоғи шарт!

Мана шу ўйлар билан юрган кезларим қўлимга Кибриё Қаҳҳорованинг “Чорак аср ҳамнафас” деган китоби тушиб қолди. Китоб Ўзбекистон халқ ёзувчиси Абдулла Қаҳҳор ҳақида хотиралардан иборат эди. Абдулла Қаҳҳор ёзувчи ва инсон сифатида жуда ҳам нозик дидли бўлган. Бундай ижодкор одам билан яшаш изтиробларини фақат ижодкорнинг аёлигина билади.

Китобни қизиқиш билан ўқидим. Хаёлимдан: “Қанийди аёлларимизнинг барчаси шу китобни қўллари-га олиб ўқишса, оила тутишининг сир-асрорларидан воқиф бўлишса...” деган ўй ўтди. Аммо ҳамманинг ҳам бу китобни топиб ўқишга имкони йўқ. Шу илнжода китобдан баъзи бир нукталарни аёлларимиз учун фойдали деб билдим.

* * *

Халқ орасида “Эрни эр қиладиган ҳам хотин, қаро ер қиладиган ҳам хотин” деган мақол юради. Мен устоз билан чорак аср турмуш кечириб: “Хотинни хотин қиладиган ҳам эр” деган хулосага келдим. Устоз оилада талабчан, ўта қаттиққўл эдилар. Ҳамма нарсени ўз жойида туришини яхши кўрар, нима иш қилсалар, эринмасдан, астойдил қилардилар ва шуни талаб ҳам этардилар.

* * *

Ҳеч эсимдан чиқмайди. Бир куни нимадир бўлиб, ўрним йиғиштирилмай қолган экан, кўзлари тушиб:

— Ҳа, нима бўлди? Ўрнингиз худди пўст ташлаган илондай тўлғониб ётибди! — дедилар.

Шу-шу, ўрнимдан турдимми, каравотимни тартибга солмай ётоқхонадан чиқмайдиган бўлдим. Мана, қарийб йигирма олти йилдирки, мен уларсиз яшайман, лекин ҳар куни ўрнимдан турдимми, устознинг шу образли гаплари эсимга тушади.

* * *

Бир куни кўчага чиқишимдан аввал ойна олдига бориб бетимга упу сураётган эдим, кўзлари тушиб қолиб:

— Ҳа, биз эр бўлиб нима гуноҳ қилдик? Бизга бўп турувдию, бошқаларга бўлмас эканми? — дедилар.

Бу сўз менга катта сабоқ бўлди. Ҳақиқатан, биз аёллар кўчага чиқадиган ё меҳмонга борадиган бўлсак, кийинишни, пардоз-андозни жойига қўями-

зу эримиз олдида чўрига ўхшаб юрамиз. Ҳақиқатан ҳам эрнинг гуноҳи нима?

* * *

Хонаси келганида аёлларимизнинг кийинишлари ва пардоз-андозлари борасида айрим мулоҳазаларни айтиб ўтсак, фойладан холи бўлмас. Ҳусну латофатда ҳамманинг суқи кирадиган бир дугонам бор эди. Бир куни уйига борсам, эгнида исқирт халат, бетига бир балони чаплаб олибди. Бошида мен кунда кўриб юрадиган лайлак уя турмаки ҳам йўқ. Унинг афту ангорини кўриб ансам қотиб кетди ва таажжуб билан:

— Эрингиз олдида шундоқ юрасизми? — деб сўрадим.

— Ҳа, нима бўпти, — деди дугонам бепарво, — ўз эрим-ку!

Ахир халқимизнинг: “Онанинг отанга пардозсиз кўрсатма”, деган мақоли бор. Хўш, биз нега “ўз эримиз”га ажи-бужи бўлиб кўринишимиз керак?

* * *

Бир куни яқин дугонам меҳмон бўлиб келган эди. Суҳбат чоғи:

— Кибриёхон, Абдулла аканинг бирорта киши кулмай-диган гаплари йўғу, яна сизнинг бетингизга ажин тушмаганига ҳайронман, — деди.

Меҳмон кетганидан кейин устоз:

— Дунёда хотин зотидан соддаси йўқ-да, бир сутка икки соатдан иборат деб ўйлайди. Билмайдики, қолган 22 соатида мен қандоқ бўлман.

Устоз жуда талабчан, нозикадо бўлганлар. Мен бирор маротаба мақтов эшитган хотин эмасман, лекин хонаси келганда бир оғиз сўз билан бир олам маъно англадиган мақтов эшитардим.

Бир куни Дўрмондаги боғ-ҳовлимизга олим Иззат ака билан Санжар Тилла келишди. Суҳбат чоғи Санжар Тилла гинахонлик тарзида деди:

— Абдулла ака, қачон қарамайин ё ишлаб, ё Кибриё опам билан суҳбат қуриб ўтирган бўласиз. Кибриё опам ҳеч меъдангизга тегмайдиларми?

— Йўқ, Кибриё опанг нондай гап, — дедилар унга жавобан.

РАЙҲОНА
тайёрлади

Туғилажак гўдакка Ғамхўрлик

Она билан бола саломатлигига ҳомиладорликнинг илк ойлари-дан жиддий эътибор бериш керак. Чунки ҳомила тўғри ривожланиши она учун ҳам, бола учун ҳам жуда муҳим. Афсуски, баъзи ёш оналар бунга яхши эътибор беришмайди. Биринчидан, тўғри овқатланиш, меъёрида меҳнат қилиш ва дам олиш қоидаларини унутиб, ачинарли ҳолларга тушишади. Яхши дам олишмайди, тик оёқда кўп ишлашади ёки оғирроқ юк кўтариб қўйишади. Тузук-қуруқ овқатланишмайди. Оқибатда ҳомила тушиш ҳоллари содир бўлади. Бундай ҳоллар аксарият ўзбек хонадонларида учрайди. Қайнота-қайноналаридан андиша қилган келинларга ҳам бу вазиятда катталар шафқатли бўлишса, эртага неваралари соғ-саломат, тўрт мучаси соғ бўлиб туғилади. Касалхонама-касалхона югуришларимиз камаяди. Маъданли моддалар, дармондорилар етишмаслиги туфайли нафақат ҳомила тушиб қолиши, балки туғруқ жараёнида бахтсиз ҳодисалар юз бериши мумкин.

* * *

Ҳомиладор аёлнинг сифатли, хилма-хил таомлар ейиши зарур. Ўсаётган вужуднинг оқсилга эҳтиёжи кучли бўлади. Бу эҳтиёж ҳомиладорликнинг иккинчи ярмида янада кучаяди.

Оқсил асосан гўшт, балиқ, сут, тухум, творог, нўхат, ловия, нонда кўп бўлади. Агар ҳомиладор аёл семиришга мойилроқ бўлса, углеводларга бой овқатларни истеъмол қилиши зарур. Қўй, мол ёғларининг ҳазм бўлиши қийин. Шу боис, иложи бўлса, кунгабоқар ёғини ишлатган маъқул. Алоҳида таъкидлаш керак, бу даврда калций ва фосфор, темир моддаларига тана эҳтиёжи жуда ортади. Бу моддалар ҳомила суяги шаклланишида, яхши ривожланишида муҳим омилдир. Дармондорилар етишмаслиги оқибатида ҳомиланинг ҳам, онанинг ҳам аҳволи қийинлашади. Ҳолсизланиш, асабий-ташиш, бош оғриши, ҳаво етишмаслиги кузатилади.

Агар аёл ҳомиладорликнинг биринчи ойларида қайт қилса, эвқатни тез-тез, аммо оз-оздан эб туриши керак. Эрталаб уйқу-тан турганида ярим стакан созуқ сув ичса, кўнгил айнаши зир оз камаяди.

Ҳомиладорликнинг иккинчи ярмида ҳомила тез ривожланади.

Бу даврда аёл аччиқ таомлардан ўзини тийиб, суюқ овқатлар, сабзавотлар, сут, қатиқ, сузма, мева-чеваларни кўп егани фойдали.

Ҳомиладорликнинг охириги ойларида ёғли, ҳамирли овқатларни, туз ва суюқликларни камроқ истеъмол қилиш керак. Акс ҳолда, ҳомила катталаниб, туғишнинг қийин кечиши она ҳаётини хавфга қўяди.

Умуман, ҳомиланинг тўғри ва яхши ривожланишида ёш оналар шахсий тозалик қоидаларига жуда эътиборли бўлишлари зарур. Аёл қулай, енгил кийимларни кийиши, саккиз соатдан ортиқ ухлалмаслиги, кўпроқ очиқ ҳавода юриши лозим. Тинч-тотувлик, соғ-лом муҳит, хотиржамлик, моддий таъминот жойидалиги эса, ҳартомонлама яхши. Ҳомиладор аёл асабийлашса, гўдак ҳам безовталанади, саломатлигига путур етади. Болаларнинг нимжон, асаби бўш, йиғлоқи бўлиб туғилишлари сабаби ҳам шунда.

Ҳар бир ҳомиладор аёл яшаш жойидаги шифохона назоратида бўлиши ва вақти-вақти билан тиббий кўриқдан ўтиб туриши керак.

Гулнора ҒУЛОМОВА,
гинеколог

ГАМБИЯ РЕСПУБЛИКАСИ

Гамбия дарёсининг юқори қисмидаги қазишмалар натижасида топилган тош кулбалар қолдиқлари милоднинг тахминан 750 йилларига мансублиги, демак, ўша пайтлардан бошлаб бу ерда одамлар яшагани исботланди. Ўн бешинчи аср ўрталарида Гамбия дарёси бўйлаб юқорилаган португал денгизчилари ҳозирги ҳудудларда яшаб турган мандинка ва волоф қабилаларини учратишган. Илк португал савдогарлари маҳаллий аҳолига сингишиб, бирлашиб

Майдони: 10402 кв. километр.
Аҳолиси: 1,4 миллион киши.
Пойтахти: Банжул шаҳри.
Тузumi: республика.
Давлат бошлиғи: президент.
Маъмурий тузилиши: 6 та вилоятдан иборат.

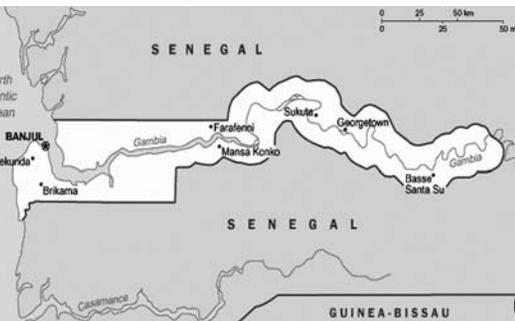
Йирик шаҳарлари: Сенекунда, Брикама, Бакау, Фарафенни, Сукута.

Пул бирлиги: даласи.

кетишади. 1588—1765 йиллари Фарбий Африқо соҳилларида Британия компаниялари фаолият кўрсатишган. XVII аср охири ва XVIII аср бошларида инглизлар ва франсузлар ўртасида Гамбия дарёсига эгалик қилиш учун кураш бошланиб кетади: британияликлар дарёнинг юқори қисмидан ўттиз чақиримчасини эгаллашган бўлса, франсузлар шимолдаги соҳилда таянч нуқтаси — Албред қалъасини тиклашади.

1807 йили қулдорлик бекор қилинганидан кейин британияликлар бу ҳудуддаги бутун савдо ишларини назорат остига олишади. 1857 йилдаги босиб олинган ерларни алмаштириш чоғида франсузлар Албредни британияликларга беришган. Бунгача Гамбия губернатор бошчилигидаги алоҳида колонияга айлантирилган эди. 1888 йилгача, у мустақил колонияга айлангунича

икки марта Сиерра-Леоне давлатига кўшиб юборилади. Ордан бир йил ўтгач, инглиз-франсуз битимига мувофиқ Гамбиянинг ҳозирги чегаралари аниқланди. Унинг қолган ҳудудларида 1894—1902 йилларда билвосита бошқарув йўлга кўйилди, яъни Британия ҳукумати вакиллари вақти-вақти билан маҳаллий қабила бошлиқларини назорат қилиб турарди.

Иккинчи жаҳон урушидан сўнг мамлакатни бошқаришда маҳаллий аҳоли вакилларини

кўпайтиришга қаратилган ислохотлар бошланди. 1965 йил 18 февралда Гамбия мустақилликка эришди. 1970 йил апрелидаги умумхалқ референдуми натижаларига кўра Гамбия республика деб эълон қилинди. 1981 йил июлида Сенегал кўшинлари ёрдамида мамлакатда давлат тўнтаришининг олди олинди. 1993 йили Сенегал Гамбия билан чегараларини беркитиб қўйди. Орадан уч йил ўтгач, мамлакат аҳолисининг етмиш фоизи Гамбиянинг янги Конституциясини маъқуллади. 1997 йилги парламент сайловларида Президент партияси голиб чиқди. Гамбия президенти Яя Жаммах 2001 йилдан бошлаб катта сиёсий ислохотлар ўтказмоқда.

Гамбия чет эл сармоясига боғланиб қолган аграр мамлакат. Асосан озиқ-овқат саноати тараққий қилган. Балиқчилик,

ёғочсозлик ҳам бирмунча ривожланган. Далаларда четга сотиш учун ерэнгоқ етиштирилади. Бошқа мамлакатларга балиқ ва унинг маҳсулотлари, тери, чарм, ерэнгоқ ва зиравор сотади. Четдан оғир машинасозлик ва кимё саноати маҳсулотлари, ёнилғи

ва мойлаш материаллари, транспорт ускуналари, чорва моллари ва озиқ-овқат сотиб олади. Асосан Буюк Британия, Белгия, Италия, Хитой, Япония билан савдо алоқалари ўрнатган.

Мамлакат аҳолисининг таркиби ранг-баранг: 42 фоизи мандинго (мандинка), 18 фоизи фулани, 16 фоизи волоф, ўн фоизи жола, яна шунчаси серахули халқлари вакиллари иборат. Мамлакат аҳолисининг тўқсон фоизи мусулмонлар. Ислом бу ерга Африқо фатҳлари чоғида кириб келган.

Бу ерда маҳаллий ва халқаро исломий ташкилотлар фаол иш олиб боришяпти. Улардан бири – Исломий ишлар бўйича

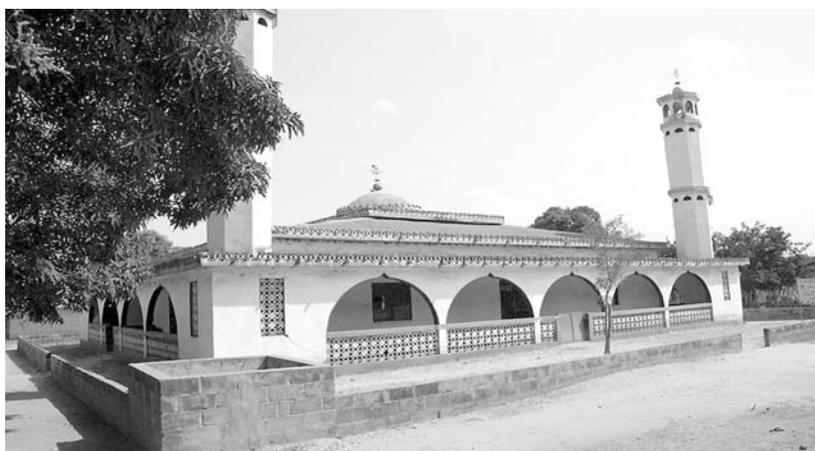
Олий кенгаш мусулмонлар ва уларнинг давлат идораларидаги ваколатхоналари фаолиятини мувофиқлаштириш, уларни диний адабиётлар билан таъминлаш, талабаларга стипендиялар ажратиш билан шуғулланмоқда. Гамбияда, шунингдек, Халқаро Ислом хайрия ташкилоти, Бутунжаҳон Ислом уюшмаси, Африқо мусулмонлари уюшмаси каби бир қанча халқаро ташкилотларнинг ваколатхоналари ҳам ишлайди.

Гамбияда маҳаллий меъморий анаъаналарга мувофиқ қурилган ўнлаб масжидлар бор.

Дин мутахассислари асосан бошқа мусулмон мамлакатларида тайёрланади. Диний адабиётлар нашр этиш энди-энди йўлга қўйилмоқда. Мамлакат радиоси ҳафтасига икки марта диний эшиттириш беради. Гамбия Ислом Конференцияси Ташкилотига аъзо бўлган.

Аҳмад ТУРСУН

Манбалар:

¹ «Страны мира», справочник. Москва, 2003 г., стр. 300–302.

² «Атлас мира», Москва, 2003 г., стр. 62–63.

³ «Ислом», справочник, Тошкент, ЎзСЭ, 1989 йил, 318–319-бетлар.

НАЖОСАТЛАР ВА УЛАР ЎРНИНИ ТОЗАЛАШ*

«Намоз ўқувчининг бадани, кийими ва намоз ўқийдиган жойи нажосатдан¹ тоза бўлиши вожибдир».

Бунинг далили ушбу ояти каримадир: «**Кийимингизни тозаланг**»².

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳам: «Уни қириб ташла, сўнг бармоқларинг билан қоқ, сўнг сув билан юв, қолган изи сенга зарар қилмайди», деганлар.

Демак, кийимнинг тозалиги вожиб экан, баданнинг ва маконнинг ҳам тозалиги вожибдир.

«Нажосат ўрнини сув билан ёки нажосатни кетказиши мумкин бўлган, сиқилса чиқиб кетадиган сирка ва гулсуви каби ҳар қандай тоза суюқлик билан тозалаш мумкин».

Муҳаммад, Зуфар ва Шофиъий (раҳимахумнллоҳ): «Нажосатни фақат сув билан тозалаш мумкин», дейишади. Чунки нажосатга тегиши билан тозаловчи³ нажосат бўлиб қолади. Нажас тоза қилмайди. Бироқ ноиложликдан бу қиёс сув ҳақида ишлатилмади.

Абу Ҳанифа билан Абу Юсуфнинг (раҳимахумаллоҳ) далиллари бундай: «Суюқлик нажосатни жойидан кетказди. Тозалик нажасни жойидан кетказиш ва йўқотиш билан бўлади. Бир жойда турса⁴, нажосат бўлади. Агар нажосатнинг жузлари қолмаса, нарса тоза бўлади».

Китобдаги жавоб⁵ кийим билан баданни айирмайди. Бу жавоб Абу Ҳанифанинг (раҳимахумаллоҳ) сўзлари ва Абу Юсуфдан (раҳимахумаллоҳ) келти-

рилган икки ривоятдан биридир. Абу Юсуфдан (раҳимахумаллоҳ) қилинган иккинчи ривоятда, у зот бадан билан кийимни ажратганлар, баданни сувдан бошқа нарса билан тозалаш мумкин эмас, деганлар.

«Агар маҳсига тезак, ахлат, қон ва маний каби жисми бўлган нажосат тегса ва қуриб қолса, уни ерга ишқаса, тоза бўлади».

Бу истехсондир.

«Имом Муҳаммад (раҳимахумаллоҳ), манийдан бошқа нарсани бундай тозалаш мумкин эмас, деганлар».

Бу қиёсдир. Чунки маҳсининг ичига кириб кетган нажосатни қуриб қолиш ва ишқалаш кетказмайди. Кейин зикр қиладиганимизга кўра, маний улардан фарқ қилади.

Абу Юсуф ва Абу Ҳанифа (раҳимахумаллоҳ) далиллари будир: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Агар маҳсиларда нажосат бўлса, уларни ерга ишқасин, чунки ер маҳси учун тозаловчидир», деганлар

Чунки тери қаттиқ бўлгани боис унинг орасига фақат нажосатнинг озгина қисми киради. Сўнг нажосат жисми қури-

са, уни тортиб олади. Агар нажосат жисми кетса, ундаги нарса ҳам кетади.

«Хўл нажосат тегса, уни ювмагунча тоза бўлмайди».

Абу Юсуфдан (раҳимахумаллоҳ) ривоят қилинади: «Хўл нажосат теккан маҳсини нажосат асари қолмагунча ерга ишқаса, тоза бўлади». Бу ҳукм кўпчилик бунга йўлиқиб туриши ва ривоят қилган ҳадисимиз маъносининг умумийлигига кўрадир. Машойихларимиз⁶ (раҳимахумаллоҳ) ушбу фикрладирлар.

«Агар маҳсига сийдик тегса ва қуриса, уни ювмагунча тоза бўлмайди».

Ароқ каби ҳар қандай жисмиз нажосат текканида ҳам шундай. Чунки нажосат бўлаклари маҳсига шимилиб кетади ва уни тортиб оладиган жисм йўқ. Унга⁷ ёпишган кум ва кул унинг жисми бўлади, дейилган.

«Кийим, унга теккан нажосат қуриб қолган бўлса ҳам, фақат ювиш билан тоза бўлади».

Чунки мато зич бўлганидан орасига нажосатнинг кўп қисми кириб қолади, уни фақат ювиш чиқаради.

«Маний нажасдир, хўл бўлса, ювиш вожиб. Агар кийимида қуриган бўлса, уни уқалаб ташлаш тоза қилади».

Чунки Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) Ойша (розийаллоҳу анҳо) онамизга: «Уни, агар хўл бўлса, ювиб, қуруқ бўлса, уқалаб ташла», деганлар.

Пайғамбаримиз (алайҳиссалом): «Кийим беш нарса сабабидан ювилади...»

деб, улар орасида манийни ҳам зикр қилганлар.

Маний агар баданга тегса, машойхларимиз уқалаб ташлаш билан тоза бўлади, дейишган. Чунки манийнинг баданга тегиши кўп бўлади. Абу Ҳанифадан (раҳимаҳуллоҳ) бундай ривоят қилинган: «Бадан фақат ювиш билан тоза бўлади, чунки баданнинг ҳарорати ўзига тортиб олади ва нам жисмига⁸ қайтмайди. Баданни ишқаб бўлмайди».

«Нажосат агар ойна ёки қиличга тегса, уларни артиш етарли бўлади».

Чунки уларнинг ичига нажосат кирмайди. Сиртидагиси артиш билан кетади.

«Агар ерга нажосат тегса, сўнг қуёшда қуриса ва асари кетса, унинг⁹ ўрнида намоз ўқиш мумкин».

Далилимиз будир: Пайғамбар (алайҳиссалом) бундай деганлар: «Ернинг тоза бўлиши унинг қуригандир».

Тўғри, у ерга таяммум қилиб бўлмайди, чунки тупроқнинг тозаллиги¹⁰ Куръон оятида шарт қилинган. Чунки ҳадис билан собит бўлган нарса билан у тозаллик қайтмайди¹¹.

«Қон, сийдик, ароқ, товуқнинг тегаги ва эшакнинг сийдиги каби оғир нажосатдан бир дирҳам миқдори ёки ундан кам¹² билан намоз ўқиш мумкин. Агар кўп бўлса, мумкин бўлмайди».

Далилимиз будир: оз нажосат, сақланишнинг имкони бўлмагани учун, кечирилади. Оз миқдорини истинжо жойига қиёс қилиб, бир дирҳам деб белгилади. Сўнг дирҳам, юза жиҳатидан саҳиҳ ривоятда кафтнинг юзаси миқдори қилиб, вазн жиҳатидан катта мисқол дирҳам оғирлиги қилиб белгиланган. Унинг вазни бир мисқолдир. Баъзилар у иккисини мувофиқлаштириб, биринчиси суюқ нажосат, иккинчиси қуюқ нажосат учундир, дейишган. У нарсаларнинг оғир нажосатлиги сабаби қатъий далил билан баён этилган.

«Агар нажосат, енгил, гўшти ейиладиган ҳайвоннинг сийдиги каби бўлса, кийимнинг тўртдан бир қисмига етгунича, у билан намоз ўқиш мумкин».

Бу ҳукм Абу Ҳанифадан (раҳимаҳуллоҳ) ривоят қилинган. Чунки бунда ҳаддан ошиқ кўпи¹³ ўлчов қилинган. Баъзи ҳукмларга кўра, нарсанинг тўртдан бири унинг барчаси ҳукмидадир. Абу Ҳанифадан (раҳимаҳуллоҳ) яна бир ривоятда, иштон каби намоз ўқиш мумкин бўлган энг кичик кийимнинг тўртдан бири назарда тутилган. Бошқа бир ривоятда этак ва ёқа каби нажосат теккан жойнинг тўртдан бири эътибор қилинган. Абу Юсуфдан (раҳимаҳуллоҳ): «Бир қаричга бир қарич», дсб ривоят қилинган.

Гўшти ейиладиган ҳайвон сийдигининг Абу Ҳанифа билан Абу Юсуф (раҳимаҳумаллоҳ) наздларида енгил нажосат ҳисобланишига сабаб, унинг нажас экани ихтилофи бўлгани учун ёки асослари фарқли эканлигига кўра икки ҳадиснинг¹⁴ бир-бирига зид бўлгани учундир.

«Агар кийимга от ёки сигирнинг тегагидан бир дирҳам миқдоридан кўп тегса, Абу Ҳанифа (раҳимаҳуллоҳ) наздларида, у билан намоз ўқиш бўлмайди».

Чунки унинг нажосат экани ҳақида келган бу ҳадисга бошқа зид ҳадис йўқ. У ҳадис эса, бундай: «Пайғамбаримиз (алайҳис-

салом) тезакни отиб юбориб: «Бу ифлос (ёки: нажас)дир», дедилар». Абу Ҳанифа (раҳимаҳуллоҳ) наздларида у ҳадис билан тезакнинг оғир нажас экани асосланади ва далиллар бир-бирига зид бўлса, нажосат енгил бўлади.

Абу Юсуф ва Муҳаммад (раҳимаҳумаллоҳ): «Жуда кўп бўлмаса, у кийим билан намоз ўқиш мумкин», дейишади.

Чунки унинг борасида ижтиҳод қилинган. Шунинг учун икковлари наздида бу нажосатлар¹⁵ енгил деб саналган. Йўллар у нажосатга тўлиб кетганидан унда иложсизлик бор. Иложсизлик эса, енгил ҳисоблашга сабабдир. Эшакнинг сийдиги ундан фарқ қилади, чунки уни ер шимади.

Биз бундай деймиз: иложсизлик оёқ кийимида бор, бу иложсизлик енгиллик қилишга бир марта сабаб бўлади. Шунинг учун у ерга ишқаш билан тоза бўлади. Шу боис бу енгиллик унинг қийинчилигига кифоядир¹⁶. Гўшти ейиладиган ҳайвон билан гўшти ейилмайдиган ҳайвоннинг фарқи йўқ¹⁷. Зуфар (раҳимаҳуллоҳ) уларнинг иккисини ажратганлар. Гўшти ейилмайдиган ҳайвон хусусида Абу Ҳанифа (раҳимаҳуллоҳ) билан гўшти ейиладиган ҳайвон хусусида Абу Юсуф ва Муҳаммад (раҳимаҳумаллоҳ) билан фикрлари бир. Муҳаммаддан (раҳимаҳуллоҳ) ривоят қилинади:

*Бурҳонуддин Марғиновичнинг «Ҳидоя» китобидан.

¹ Нажосат таҳоратни бузувчи ифлос нарсалардир.

² Муддассир сураси 4-оят.

³ Нажосатни тозалаш учун ишла-тиладиган сув, сирка каби нарсалар.

⁴ Нажас билан бир жойда турса.

⁵ Қудурийнинг жавоби.

⁶ Мовароуннаҳр уламолари.

⁷ Жисми йўқ нажосатга.

⁸ Нотоза нам маний жисмига.

⁹ Асари кетган нажосат.

¹⁰ Таяммум қилинадиган ернинг тозаллиги, нажас тегмаган бўлиши. Таяммум ҳақидаги оятда келган «саъид» сўзи ҳеч нажас тегмаган ер номидир. Ерга нажас тегиб, қуриши билан тоза

бўлса ҳам, унинг тоза қилиш хусусияти қайта тикланмайди.

¹¹ Ер қуриш билан тоза бўлса ҳам, тозаловчилик хусусияти қайтмайди.

¹² Бадан ё кийимга теккан бўлса.

¹³ Намоз ўқиш бўлмайдиган даражадаги миқдор.

¹⁴ «Сийдикдан сақланишлар...» деган ҳадис билан ураналикларга давола-ниш чун ичишга тавсия қилинган ҳадис.

¹⁵ От, сигирнинг тезаклари.

¹⁶ Оёқ кийимни ерга ишқаш билан тоза бўлиши енгилликдир. Бу енгиллик мазкур нажосатларни бошқа жойга текканидаги тозалаш машаққати учун ҳам бир енгилликдир.

¹⁷ Яъни, тезаклари оғир нажосат эканлигида фарқи йўқ.

“Рай шаҳрига кирганларида тезакнинг кўплигини кўриб, кийимга жуда кўп тегса ҳам, намоз ўқишга тўсиқ бўлмайди, деб фатво берганлар. Уламолар Бухоро лойини ҳам шунга қиёс қилишган. Шундан Муҳаммаднинг (раҳимаҳуллоҳ) маҳси ҳақида айтган гапларидан қайтганлари ривоят қилинади¹⁸.

«Агар кийимга отнинг сийдиги тегса, Абу Ҳанифа ва Абу Юсуф (раҳимаҳумаллоҳ) наздларида, жуда кўп бўлса, уни яроқсиз¹⁹ қилмайди. Муҳаммад (раҳимаҳуллоҳ) наздларида, агар жуда кўп бўлса ҳам, халал қилмайди²⁰.

Чунки Муҳаммад (раҳимаҳуллоҳ) наздида, гўшти ейилдиган ҳайвоннинг сийдиги тозадир. Абу Юсуф (раҳимаҳуллоҳ) наздида энгил нажасдир. Абу Юсуф ва Муҳаммад (раҳимаҳумаллоҳ) наздларида, от гўшти ейилади. Аммо Абу Ҳанифа (раҳимаҳуллоҳ) наздларида, отнинг сийдигининг энгил нажаслиги хабарлар бир-бирига зид бўлгани учундир.

«Агар кийимга гўшти ейилмайдиган қушларнинг тезаги дирҳам миқдоридан кўп тегса, Абу Ҳанифа ва Абу Юсуф (раҳимаҳумаллоҳ) наздларида, у кийимда намоз ўқиш мумкин. Муҳаммад (раҳимаҳуллоҳ): «Мумкин эмас», деганлар».

«Бу икки хил фикр нажосатда», дейилган. Баъзилар: «Ихтилоф миқдорда», дейишган²¹. Бу саҳиҳдир. Муҳаммад (раҳимаҳуллоҳ): «Энгил ҳисоблаш иложсизлик учун бўлади, бир жойда бўлмаганидан²² иложсизлик йўқ, энгил ҳисобланмайди», деганлар.

Абу Ҳанифа билан Абу Юсуф (раҳимаҳумаллоҳ) далиллари бундай: гўшти ейилмайдиган қушлар тезагини осмондан ташлайди, ундан сақланиш қийин. Демак, иложсизлик бор.

Гўшти ейилмайдиган қушларнинг тезаги агар идишга тушса, уни яроқсиз²³ қилади, дейилган. Баъзилар ундан идишни сақлаш қийин бўлгани учун яроқсиз қилмайди, дейишган.

«Агар кийимга балиқнинг қони ё эшак ёки хачирнинг сўлагидан дирҳам миқдоридан кўп тегса, у кийимда намоз ўқиш мумкин».

Чунки балиқнинг қони ҳақиқий қон эмас. Шунинг учун нажас бўлмайди.

Абу Юсуфдан (раҳимаҳуллоҳ), у киши балиқ қонининг жуда кўп бўлганини эътиборга олганлари ривоят қилинган. Чунки балиқ қонини энгил нажас деб ҳисоблайдилар. Хачир ва эшакнинг сўлагидан шак бор. Шак билан тоза нарса нажас бўлмайди.

«Агар кийимга сийдик игна учи каби сачраса, ҳеч нарса эмас²⁴.

Чунки ундан сақланишнинг имкони йўқ.

«Нажосат икки хилдир: кўринадиган ва кўринмайдиган. Кўринадиган нажосат теккан жойнинг тоза бўлиши у нажаснинг кетиши билан бўлади».

Чунки нажосат нарса ўлароқ бир жойга теккан, у нарса кетиши билан теккан жойи тоза бўлади.

«Фақат асаридан кетказиш қийин бўлгани қолса...»²⁵.

Чунки қийинчилик кетказилган. Бу ҳукм нажаснинг кўринган нарсаси бир ювиш билан бўлса ҳам, кетганидан сўнг ювиш²⁶ шарт эмаслигини кўрсатади. Бу ҳақда уламоларнинг ихтилофи бор²⁷.

«Кўринмайдиган нажосат

теккан нарса юваётган киши тоза бўлди деб ўйлағунича ювиши билан тоза бўлади”. Чунки нажосатни кетказиш учун қайта-қайта ювиш керак. Унинг кетгани аниқ билинмайди. Шунинг учун қибла ҳолатидаги каби²⁸, “тоза бўлди” деган ўйи ҳисобга олинади. Уламолар уч бор ювишни тайин қилишган, чунки уч бор ювилганда “тоза бўлди” деган ўй пайдо бўлади. Шунга кўра, осон бўлиши учун, зоҳирий сабаб “тоза бўлди” деган ўй ўрнига қўйилган. Буни уйқудан уйғонган киши ҳақидаги ҳадис²⁹ қувватлайди. Қолаверса, “Зоҳирур ривоят”да келишича, кийимни ҳар бир ювгандан кейин сиқиш лозим, чунки нажосат сиқиш билан кетади.

¹⁸ “Маҳсини ерга ишқаш билан тоза бўлмайди”, деган гапларидан.

¹⁹ Намоз ўқишга яроқсиз.

²⁰ У кийим билан намоз ўқиш мумкин.

²¹ Яъни, баъзилар гўшти ейилмайдиган қушларнинг тезаги Абу Ҳанифа билан Абу Юсуф (раҳимаҳумаллоҳ) наздида тоза, Муҳаммад (раҳимаҳуллоҳ) наздларида нажас дейишган бўлса, баъзилар уларнинг ҳаммаларининг наздларида нажас, лекин Абу Ҳанифа (раҳимаҳуллоҳ) наздларида энгил нажас, иккаларининг наздларида оғир нажас дейишган.

²² Гўшти ейилмайдиган қушлар билан одамлар бир жойда бўлмаганидан.

²³ Яъни, қатрон қилмасдан ишла-

тиб бўлмайди. Қатрон ҳақида кейин баён қилинади.

²⁴ Яъни, ювиш вожиб бўлмайди.

²⁵ Агар нажосатнинг асаридан кетказиш қийин бўлгани қолса, у теккан бадан ё кийим тоза бўлади, агар кетказиш қийин бўлмаган асари қолса, у асари кетмағунича нарса тоза бўлмайди.

²⁶ Яна ювиш.

²⁷ Баъзилар, яна икки марта ювиш керак, дейишган.

²⁸ Қибла аниқ бўлмаган ҳолатда бир тарафни қибла деб жазм қилинган киши.

²⁹ “Уйқудан уйғонган киши кўлини уч бор ювағунича идишга тикмасин”.

Саид Қосим Андижоний 1885 йили Андижон шаҳри яқинидаги Бўтақора қишлоғида туғилган. Дастлаб қишлоқ мактабида савод чиқарган. Сўнгра Андижондаги машҳур “Жомеъ” мадрасасида ўқиган. Мулла Холиқберди Охун домла, Юнус Охун домла каби таниқли мударрислар кўлида таҳсил олди. Сўнгра отаси уни олдин Хўжанд, кейин Тошкент ва Бухоро мадрасаларига ўқишга юборди. Мадрасани битирган йигирма олти яшар йигит 1911 йили Ҳиндистонга кетди ва Банорас шаҳрида кўшимча таҳсил олди.

яшовчи эски қадрдони аллома Олтинхон Тўра билан бордикелди алоқалари ўрнатган. Оиласини ташлаб чиқишга мажбур бўлган Олтинхон тўра ўша йиллари ёлғиз яшаётган эди. Саид Қосим хотини, Фотимахон, Муҳаммадхон исмли фарзандлари билан Саудия Арабистонига кўчиб келишгач, қизи Фотимахонни Олтинхон тўрага никоҳлаб берди. Шу тариқа бу икки ватандош олим қайнотакуёв бўлиб қолишди. Саид Қосим Мадинада Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) масжидларида талабаларга дарс берди,

у киши эзгу мақсади — Ватан озодлигини кўролмайдундан кўз юмган.

Саид Қосим Андижонийдан қатор илмий асарлар мерос қолган. Афсус, уларнинг барчаси нашр этилмаган ва кўпи қўлёзма ҳолида қолиб кетган, айримлари ҳамон шогирдлари кўлида сақланади. Маълум бўлишича, кейинги йилларда Саид Қосим асарларини Халқаро Исломи уюшмаси мутахассислари тўплашга киришишган. Ҳозиргача олимнинг фақат “Ҳожиб вазибалар” номли асари Мадинада нашр қилингани маълум. Мадина

САИД ҚОСИМ АНДИЖОНИЙ

Беш йил ўқиганидан сўнг 1916 йили яна Андижонга келиб, она қишлоғи Бўтақорадаги кичик мадрасада дарс бера бошлади. 1917 йилги воқеалардан сўнг халқнинг тинч ҳаёти бузилди, қишлоқлар вайрон бўлди, деҳқончилик издан чиқди, очарчилик бошланди. Буларни кузатиб юрган Мулла Саид Қосим бир қишлоқ зиёлиси сифатида Туркистон халқлари тақдири ҳақида қайғурди. Афсус, бу қайғуришлар самарасиз кетди, чунки зиёлилар яккаланиб қолишди, бирикишмади, бирлашишга имкон етишмади.

Ўтган аср йигирманчи йиллари бошида Саид Қосим яна Ҳиндистонга кетиб, у ерда илмий фаолиятини давом эттирди. Бомбай шаҳрида машҳур олим Мусо Жоруллоҳ билан танишди, у билан илмий ҳамкорлик қилди ва мунозаралар уюштирди. Айни чоқда у ерда кўпгина ватандош уламолар билан танишди. Бу мамлакатда миллий-озодлик ҳаракатлари бошланганидан сўнг Саид Қосим Андижоний Саудия Арабистонига кўчиб кетади.

Маккалик Муҳаммад Амин гувоҳлик беришича, ўшанда Саид Қосим Мадина шаҳрига келиб ўрнашган ва Маккада

бошқа мактаб ва мадрасаларда машғулотлар олиб боради.

Тадқиқотчилар Саид Қосим домланинг кенг маълумотли, нуфузли олим бўлганини таъкидлайди. У диний билимлардан ташқари, тарих, жуғрофия, адабиёт фанларини, шунингдек, халқаро алоқаларни ҳам пухта билган.

Саид Қосим домла Мадинада қарийб чорак аср дарс беради, илмий асарлар ҳам ёзади. Араб мамлакатлари, Ҳиндистон, Туркия, Покистон олимлари билан алоқа ўрнатади, улар юборган китоблар билан мутасил танишиб боради.

Саид Қосим Андижоний 1972 йили саксон етти ёшида Мадинаи мунавварада вафот этади ва шу ердаги қабристонга дафн қилинади. 1997 йилги сафаримиз чоғида марҳум ватандошимиз ҳақидаги хотираларни тўплаш учун кўп кишиларни суҳбатга тортдик. Барча суҳбатдошлар Саид Қосимнинг улуғ олим бўлганини айтишди. Жанозаси ўқилган куни кўплаб шаҳарлардан ватандошлар Мадинага етиб келишган экан.

Олимнинг шогирдлари айтишича, Саид Қосим Андижоний доимо юртимиз озодлигини ўйлаган, шу йўлда холис хизмат қилган. Аммо, тақдир экан,

нада бўлганимизда ушбу асардан бир нусха кўчириб олдик.

Сафардан қайтгач, Андижоннинг Бўтақора қишлоғига бориб, Саид Қосим зурриёдларини изладик. Маълум бўлишича, олимнинг туғилган юртида Руқияхон исмли бир қизи гўдаклигидаёқ ёки она қорнидаёқ отадан ажралиб қолган экан. Кейинча уни Қўқонга узатишади. 1999 йили Қўқонга бориб, Руқия опани суриштирдик ва ҳовлисини топдик. Абдулмажид исмли ўғиллари билан танишдик. Аллоҳнинг иродаси: Руқияхон ая 1997 йили вафот этган экан. Ўғиллари — Саид Қосим Андижонийнинг набираси Абдулмажид билан узоқ суҳбатлашдик. Руқия ая ҳаёти ҳақида маълумотлар олдик ва Мадинада истиқомат қилиб ўтган олим бобоси ҳақида сўзлаб бердик.

Саид Қосим Андижоний меросини тўплаш ва ўрганиш ҳақида фикрлар билдирдик. Зеро, бу ватандошимиз ҳам ипи узилган марварид шодасиданк атрофга сочилиб кетган гавҳар нуқраларидан биридир. Олимнинг ижодий мероси халқимиз маънавиятини бойитишга хизмат қилиши шубҳасиз.

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ,
профессор, Андижон шаҳри

Улуғ адибларимиздан Мақсуд Шайхзоданинг «Тошкентнома» достонида халқимизнинг олижаноб фазилатлари, жонажон пойтахтимиз манзаралари бетакрор самимият билан тасвирланган. Мазкур асарнинг айрим бобларини эътиборингизга ҳавола этиялмиз.

Мақсуд ШАЙХЗОДА

ТОШКЕНТНОМА

(Достондан боблар)

* * *

– Нимаси кўп Тошкентнинг?
– Суви, сойи, сояси...
Тошкентга ихлосманднинг
Тугамас ҳикояси!..
– Нималар кўп Тошкентда?
– Ошлар, ишлар, кишилар.
Созандаю пазанда,
Ишчилар, ишбошилар.
– Нима кўрдинг Тошкентда?
– Меваларнинг аслини,
Доим куёш фаслини,
Куёш бунда иззатда.
Ораста айвонларда
Янги излар кўраман.
Яшил хиёбонларда
– Эски дўст-ла юраман.
Тонг ёришган чоқларда
Ерга кулгу сочилар,
Шу учун дудоқларда
Шўх гунчалар очилар.
Тошкентда ёз иссиғи
Дилга берар йигитлик,
Кабобпазнинг ҳар сихи
Кун туфайли хушҳидлик.
Теракзорлар хушбичим,

Боғларда ҳамма ёқ жим.
Ер ҳам, кўк ҳам мовий ранг,
Ҳавонинг юзи тиниқ.
Шунча тиниқки, қаранг:
Гулларнинг атри аниқ –
Ҳавода билинади.
Анов дароз чинорлар
Ўтган кузни ва қишни,
Баҳорда келган қушни
Тинмай-синмай санарлар.

* * *

– Булутлар, ҳай булутлар
Сизда борми бургутлар?
– Бургутларни билмаймиз,
Аммо бор самолётлар.
Бизнинг шунқор ботирлар,
Учқур, девкор ботирлар,
Шаҳримизга ҳар ёқдан
Учиб келаётирлар.
Бир шеъримда бир маҳал,
Бундан етти йил аввал
Чирчиқнинг ёқасини,
Тошкентнинг воҳасини
Мен боғистон дегандим,
Боғу бўстон дегандим.
Шу таърифни шу замон
Қайтараман – уч чандон.
“Жаннат шунда экан-да”,
Дейилса ким ишонмас?
Шакар ангур деганда
Айтинг-чи, ким тамшанмас?!
Хусайни узумимиз
Хорижда ҳам мўътабар,
У – совға, у – хушхабар,
Ўзи ширин сўзимиз.
Донгдор Ризамат ота
Токчиликда соҳибкор,
“Соҳиби”син ҳар қатта,

Дастурхонда ўрни бор.
Биз юборган ҳар ўрик
Жанубдан олтин табрик!
Дарахтларда бутоқлар
Мевалардан букилган.
Қарс-қурс билан ёнғоқлар
Дўлдай ерга тўкилган.
Асл қизил олмалар,
Уни қизим тилмалар.

Нега ариқ лабида
Тутзорларга хушторман?
Гўё дарахт қалбида
Бир ҳисдан хабардорман.
Дейман келган сираси:
– Тут боғлар шоираси!..
...Дастлаб баҳор чоғида,
Ҳали мева йўғида
Оғзимни ширин қилар
Асал каби оқ тутлар.
Сабр қилсам, баргидан
Ҳарир пилла ўралар.
Тутимнинг ипагидан
Ясанади жўралар.
Бу сир эмас, очиқ гап,
Ҳар ҳисга бор бир сабаб,
Қизлар эғнида кўйлак

Қайтага бўлса ипак,
 Жилваланар, товланар,
 Севги тез оловланар.
 Нега ариқ бўйида
 Ўсган тутлар обрўда?
 Чунки сувлар қирғоғин,
 Қирғоқларнинг тупроғин
 Асрайди тут дарахти
 Айниқса, селлар вақти.
 Балки шу ишчилиги,
 Одамга яхшилиги
 Важидан тут кўп яшар,
 Балли, юзлардан ошар.
 “Қора тут” маҳалласин –
 Чол шоҳиди – қадим тут,
 Тўрт асрнинг палласин
 Ошгани бунга субут.
 Шоирона тафаккур!
 Муболаға, мақташлар!
 Менинча оқ салафдир
 Сои ичида оқ тошлар.
 Кезар тут кўланкаси
 Ирмоқлар ёқасида
 Тўқидим сурункаси
 Тут шаънига қасида.
 Ёш тут худди синглимдай,
 Шеъримдаги кўнглимдай!

* * *

Тошкентда уч фасл – ёз,
 Баҳор – шошган ички ёз,
 Ёз – катта ва асл ёз,
 Куз – кечиккан кечки ёз,
 Гўё ёз зўрлик қилиб,
 Ўнгу чапни талабди,
 Қўшнилари сиқилиб,
 Унга божлар тўлабди.
 Ҳар божи бир неча ой
 Шу туфайли ёз кўп бой.
 Ёзнинг ҳукми кучайган,
 Қишнинг зарби кичрайган.
 Шунинг учун қиш гаранг,
 Муҳлатин ўтар аранг.
 Тошкент халқи куйлайди,
 Еттидан то етмишга,
 Нақаротни боғлайди
 Ошга, ишққа ва ишга.
 Яллачилар шўх, башанг.
 Аммо мен ўзим шоир,
 Ўз-ўзимга бастакор,
 Куйлайман бахтга доир,
 Бўлмасам ҳам устакор,
 Оғайнилар гапида
 Ош есам - ўз қошигим,

Қўшиқчилар сафида
 Куйласам - ўз қўшигим:
 – “Осиёнинг қўйнида
 Яшил шаҳар бор.
 Мен бу шаҳар аҳлиман,
 Эркин, бахтиёр!
 Узоқ дўстим, яқин кел,
 Қучоқлашайлик!
 Бир келгандинг, тағин
 Иноқлашайлик!
 Навоий хиёбони –
 Узун хиёбон,
 Бунда сени кутаман
 Ўзим, хиромон!
 Кундуз яшил, кечалар
 Қизил хиёбон.
 Узоқ дўстим, яқин кел,
 Қучоқлашайлик!
 Бир келгандинг, тағин
 Иноқлашайлик!
 Бу ер – гул диёр,
 Ошиққа қўшиқ шерик,
 Тўйимиз йирик!
 Дастурхонлар тузалган,
 Уйлар безалган,
 Ҳай, эшик тақиллади,
 Тақ-тақ қилади,
 Қандиллар ёқилади,
 Меҳмон келади.
 Эшик очиқ, келади,
 Ўзи билади.
 Уйимиз гоят шинам,
 Ҳаммага жой бор,
 Меҳмонлар юлдуз бўлса,
 Ўртада ой бор.
 Ошларимиз муҳайё,
 Яхна кўк чой бор.
 Узоқ дўстим, яқин кел,
 Қучоқлашайлик!
 Бир келгандинг, тағин
 Иноқлашайлик!

* * *

Азалдан Тошкент харитасида
 Барча ирмоқлар боғларга мойил,
 Унинг тарихий анкетасида,
 Ёши сўралган илк моддасида
 Дейилган:

Ёшим салкам уч минг йил.
 Шаҳарга тузсам анкета агар,
 Саволлар сони қилади озлик.
 “Асосий касби” деган саволга
 Ёзилган жавоб –

Меҳмоннавозлик!!!

Эрталаб баъзан шаҳарга қўнар
 Кўкимтир туман кечиккан тушдай,
 Қуёшни кўргач инига жўнар
 Учолмай қолган учирма қушдай.
 Шаҳар-чи, уйғоқ аллақачондан,
 У-ку, уйқучи бўлмаган зотан.
 Нағмаси пўлат, нафаси темир,
 Планлар билан пишган ирода,
 Яшин қудратин сингдирган томир,
 У ишчан ўйлар, кўргин биродар!
 Чиний косадан тракторгача
 Яратиб берар бу моҳир қўллар,
 Чарчамай-нетмай кундуз ва кеча
 Машина ясар ёрқин ақлар.
 Меҳнат аҳлининг хизматкорлари,
 Деҳқоннинг доно дастиёрлари
 Чиқар шаҳримиз эшикларидан,
 Бағрида “Тошкент” маркаси билан.
 Тошкент ўлкага умуртқа суяк,
 Ўзбекистон – тан,

Тошкент-чи – юрак.

Шарқнинг улуғвор ишхонаси у,
 Нур деразали кошонаси у.

Оқ уйнинг мисрлик маслаҳатчиси

АҚШ президенти Борак Обама фармонида кўра, мисрлик олим, кимё бўйича Нобел мукофоти соҳиби Аҳмад Зувайл Оқ уйнинг фан ва юксак технологиялар бўйича маслаҳат кенгашига аъзо этиб тайинланди.

Аҳмад Зувайл 1946 йили Дамнахур шаҳрида туғилиб, шу ерда бошланғич таълим олган. Сўнгра оиласи Дасукка кўчган. Ўрта мактабни шу ерда битирган. 1963 йили Искандария университети табиий фанлар факултети талабаси бўлади, тўрт йил ўтиб, кимё бўйича бакалавр даражасини олади.

Олим 1990 йили лаҳзанинг энг кичик қисмчаларини ўрганишга бағишланган тадқиқоти учун Бенямин Франклин мукофотига лойиқ кўрилади. Орадан бир йил ўтиб, кимё бўйича Нобел мукофоти соҳиби бўлади.

Ҳозирги кунда Аҳмад Зувайл биологиявий физика маркази раҳбари, Миллий фанлар академияси аъзосидир.

Нух (алайҳиссалом) кемасига ўхшаш

Бирлашган Араб Амирликларининг Абу Даби шаҳрида усталар Қуръони карим оятларига асосланиб Нух (алайҳиссалом) кемасига ўхшаш кема ясашди. Икки палубали (кичрайтирилган) кеманинг узунлиги 34 метр. 100 тонна юк кўтара оладиган бу кемани қуришда Ҳиндистондан сотиб олинган 40 тонна махсус ёғоч ишлатилди.

Кемани аънавий услубда қуриш учун усталоши Абдулла Солиҳ раҳбарлигида 15 нафар мутахассис 6 ой тер тўкиб ишлади. Янги қурилган елканли кема юз кишини саҳнига олиши, соатига 16 милгача тезликда сузиши мумкин.

Россиялик меҳмонлар

Россия Федерацияси Нижегород вилояти мусулмонлари диний бошқармасининг бир гуруҳ вакиллари Ўрта Осиё бўйлаб сафарда бўлишди. Бошқарма уламолар кенгаши раиси Дамир Муҳитдинов, ишлар бошқарувчи-

си Темур Фаҳритдинов, “Мадина” нашриёти директори Элдор Нуриманов, шунингдек, бошқарманинг турли бўлимлари раҳбарлари Қозоғистон, Ўзбекистон мусулмонлари етакчилари билан учрашишди, Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Хива шаҳарларидаги тарихий жойларни томоша қилишди.

Испания мусулмонлари ҳақида

Испанияда маҳаллий мусулмон жамоалари билан таништирувчи махсус китоб-йўлқўрсаткич нашр этилди. Мамлакат мусулмонлари, уларнинг диний ва маданий марказлари ҳақида батафсил маълумот берувчи бундай китоб Оврупада илк бор чоп қилиниши.

Китобда келтирилишича, ҳозир Испанияда 1 миллион 300 минг нафар мусулмон яшайди. Каталония ўлкасида 300 минг, мамлакат жануби – Андалусияда 120 минг, пойтахт Мадрид шаҳрида эса 80 минг мусулмон истиқомат қилиши кўрсатилган. Мамлакатда 400 та масжид ва намозхона бўлса, улардан бор-йўғи 13 таси йирик жомеъ ва Ислом маркази экани таъкидланган.

“Экологияси юксак” масжид

Сингапурнинг Сенгконге шаҳрида биринчи экологияси жиҳатидан юксак “Ал-Мавадда” жомеъ масжиди очилди. Масжид махсус қуёш найчалари воситасида ёритилади, томида боғ барпо этилган.

Қуёш найчалари ёруғликни тўплаб ичкарига узатади, бу билан хонақоҳ табиий равишда ёритилади, электр қуввати тежаб қолинади. Масжид яна сувни тежайдиган, ҳавони тоза сақлайдиган энг замонавий қурилмалар билан жиҳозланган. Шунингдек, бу ерда “яшил бурчак” ҳам ташкил этилган.

“Ал-Мавадда” қурилишига 10,5 миллион сингапур доллари сарфланди. У мамлакатдаги 69-жомеъ масжиди ҳисобланади.

Уламолар ва астрономлар келишиб олишди

Саудия Арабистони Қироллиги адлия вазири Муҳаммад ал-Исса бундан буён янги ойнинг кўриниш вақтини Олий ҳуқуқ кенгаши эмас, балки Олий суд тасдиқлашини маълум қилди. Шундай қилиб, янги ойнинг кўриниш вақти масаласида уламолар ва астрономлар ўртасида туғилажак баҳсларга чек қўйиладиган бўлди.

Қирол Абдул Азиз номидаги фан ва техника Академиклар шаҳарчаси ходимлари билан уламоларнинг яқинда бўлиб ўтган учрашуви чоғида эса ойна кузатиш услублари кенг муҳокама қилинди, ўзаро баҳслишубхали масалалар бартараф этилиб, бир фикрга келишиб олинди.

АҚШ мусулмонлари жамияти 70 ёшда

Яқинда АҚШ мусулмонлари жамияти ташкил этилганининг 70 йиллиги нишонланди. Жамият президенти Маҳдий Али: “Бу тарихий воқеа бутун мамлакатдаги мусулмон ҳамжамияти ва Ислом муассасалари ривожидида марказий ўринни эгаллайди”, дея таъкидлади.

Жамият 1939 йили Мичиган штатида биринчи масжидни қуриб битирган эди. Масжидга маҳаллий заводларнинг ливанлик ва суриялик ишчилари асос солишган. Кейинчалик у Детройт мусулмонлари ҳамжамияти маркази бўлиб қолди.

Эрмитажда Қуръони каримнинг ноёб нусхалари

Россия ФА Тарих, қадимшунослик ва этнография институти Доғистон илмий маркази қўлёзмалар жамғармаси Эрмитажда (Санкт-Петербург) Қуръони каримнинг ноёб нусхалари кўргазмасини ташкил этди. “Имом Абу Ҳани-

фа хайрия жамғармаси” ҳам ушбу кўргазма ташкилотчиларидан бўлди. Кўргазмада Қуръони каримнинг XI–XVIII асрларда кўчирилган 19 нодир нусхаси намоиш этилмоқда. Улар орасида милодий 1009 йили Ҳижоз хатида кўчирилган оятлар ҳам бор.

Эрмитаж матбуот хизмати ходимлари ўтган йили намоиш этилган “Ислом олами – Хитойдан Оврупагача” номли кўргазма томошачиларда улкан қизиқиш уйғотганини, бу йилги намоишлар мазкур анъананинг бевосита давоми эканини таъкидлашди.

Боқчасаройда ўтган анжуман

Шу йил май ойида Боқчасарой шаҳрида (Қирим) қиримтатарларнинг биринчи Бутунжаҳон конгресси ўтказилди. Тадбирда жаҳоннинг 12 мамлакатидан келган 800 нафар вакил иштирок этди. Конгрессни ўтказишдан мақсад қиримтатар халқи миллий кадриятларини, тил ва маданиятини сақлаб қолиш, қайта тиклашдан иборат. Ушбу анжуман доирасидаги тадбирлар Симферопол, Белогорск, Евпатория, Сердак, Эски Қирим шаҳарларида ҳам ўтказиладиган бўлди.

Анжуманда қиримтатар халқ таълими, оммавий ахборот воситалари, китоблар нашри, илм-фан ва маданият, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш масалалари муҳокама этилди.

Қизиқарли китоб тақдими

РИА “Новости” матбуот марказида РОССПЭН нашриётида 2008 йили чоп этилган икки жилдли “Ислом тамаддуни тарихидан очерклар” китобининг тақдимот маросими бўлиб ўтди. Китобдан ўттиз нафар муаллифнинг Ислом тарихи турли даврларига доир тадқиқотлари ўрин олган.

Китобга Москва Давлат университети қошидаги Осиё ва Африка институти директори профессор Михаил Мейер, Россия ФА Африка институти бош илмий ходими, тарих фанлари доктори Юрий Кобишанов, “Рос-

сийская политическая энциклопедия” (“РОС-СПЭН”) нашриёти бош директори Андрей Сорокин ва бошқалар муҳаррирлик қилишган.

Мазкур нашр ўтган бир йил ичида бир неча халқаро мукофотга лойиқ кўрилди, китобга қизиқиш тобора ортиб борапти.

Макка қироллик минораси

Маккаи мукаррама шаҳридаги Масжидул Ҳаром яқинида еттита кўпқаватли осмонўпар бино қуриш режалаштирилган эди. Ҳозиргача улардан бири “Хожар” номли кўпқаватли уй қуриб битказилди. Бу ерда ҳожиларга барча қулайликлари бўлган бир, икки, уч бўлмали шинам хоналар ижарага берилади.

Мажмуадаги энг баланд иморат – Макка қироллик меҳмонхонасининг баландлиги 577 метрга боради. Бу иморатда “Fairmont” меҳмонхонаси жойлашади. Мажмуада Ислом тадқиқот маркази, қирол Абдуллоҳ илмий маркази, шунингдек, расадхона ва Ислом музейи ҳам ишлайди. Бино ичида, жумладан, масжид савдо маркази, тиббиёт муассасалари, спорт зали, чойхона ва ошхоналар, мажлислар ва тантаналар заллари очилади.

АҚШда биринчи Ислом билим юрти

АҚШнинг Ниу Жерси штатида “Зайтуна” номида мамлакатда биринчи Ислом ўрта-маҳсус таълим муассаси очиладиган бўлди. Ушбу муассаса лойиҳасини маҳаллий имомлар Зайд Шокир ва Ҳамза Юсуф ишлаб чиқишган. Иморатни қуриш ишларини келгуси йилнинг кузига яқин якунлаш кўзда тутилган.

“Зайтуна”да исломий ва ижтимоий фанларни кенг ва чуқур ўргатиш режалаштириляпти. “Ҳар қандай жамоа қаби бизнинг ҳам эҳтиёжларимиз бор, – дейди АҚШ фуқароси Зайд Шокир. – Мусулмон сифатида биз қадриятларимизни муҳофаза қилувчи муассасаларни ривожлантиришимиз керак”.

ИКТ ва Россия муносабатлари

Россия ташқи ишлар вазирлиги расмий вакили Андрей Нестеренко маълум қилишича, “Россия Федерацияси ташқи ишлар вазири Сергей Лавров Ислом Конференцияси Ташкилотига (ИКТ) аъзо мамлакатлар ташқи ишлар вазирларининг 36-сессияси ишида иштирок этди. Бу воқеа Россиянинг Ислом олами билан дўстона муносабатлари ва ҳамкорлигини мустаҳкамлашда муҳим қадам бўлди”.

Россия ташқи ишлар вазири ИКТ бош қотиби Акмалиддин Эҳсонўгли ва бир қатор мусулмон мамлакатлар ташқи ишлар вазирлари билан учрашувлар ўтказди.

Андрей Нестеренко айтишича, Россия 2005 йили ИКТга кузатувчи аъзо мақомини олганидан сўнг мамлакатнинг Ислом олами билан муносабатлари ривожланди, мустаҳкамланди. Шундан буён ИКТ ўтказган барча учрашувларда Россия вакиллари қатнашишмоқда. 2008 йили ИКТнинг Жидда шаҳридаги қароргоҳи қошида Россиянинг доимий ваколатхонаси иш бошлади.

Дубайда Қуръон боғи

Яқинда Бирлашган Араб Амирликларининг Дубай шаҳрида Қуръон боғи очиладиган бўлди. Шаҳарнинг ал-Хаваниж туманидан ажратилган ҳудудга Қуръони карим оятларида зикр этилган дарахлар, буталар, гуллар ва гиёҳлар экилади.

Дастлаб Қатарда, Шаржа Амирлигида бундай Қуръоний боғлар лойиҳасини ЮНЕСКОнинг Яқин Шарқ бўлими ишлаб чиққан эди. Мазкур ноанъанавий боғлар лойиҳасини тайёрлашда Ислом олимлари ҳам иштирок этишган. Масалан, Шаржадаги Қуръон боғини барпо этишда маҳаллий университет фикҳ ва Ислом тадқиқотлари факултетининг декани яқиндан ёрдам берган.

Интернет маълумотлари асосида тайёрланди.

НЕЪМАТЛАР ҚАДРИГА ЕТАЙЛИК

Яхшилар орамизда бор

*Эл аро яхшироқ дединг кимдур,
Эшитиб шубҳа айла рафъ андин,
Яхшироқ бил они улус ароким.*

Етса кўпроқ улусга нафъ андин.

Ҳазрат Навоий бу байтида, энг яхши одам халққа кўп нафи тегадиган кишидир, дейди. Орамизда бундай инсонлар йўқ эмас, улар халқи, юрти манфаати, тинчлиги учун жон куйдиришади.

Яхшилик унутилмайди. Одамлар ҳамиша яхши сўзлар билан тилга олишади.

Эргаш бобо ҳам қишлоғимизнинг хурматли ва эътиборли отахонларидан ҳисобланади. Қишлоқ аҳолисини неча йилдан буён қийнаётган муаммоларни ҳал этишда — қишлоқни ичимлик суви ва табиий газ билан таъминлашда ғайрат қилди. Отахоннинг жонкуярлиги, саъй-ҳаракатлари билан аҳоли газли бўлди. Эргаш бобо фарзандларини ҳам шу руҳда тарбиялади. Айни кунда улар ҳам эл хизматида камарбаста. Бундай кишилар орамизда бор экан, демак, меҳр-оқибат, яхшилик барқарор бўлади.

Юсуф ПЎЛАТОВ,

Ургут тумани

Умид

“Ўн етти ёшимда урушга кетдим. Биринчи бор кўлимга курол олиб, Гомел шаҳрини озод қилишда қатнашдим. Душман билан бўлган бу аёвсиз жангда 21-ўқчи полкдаги аскарларнинг мендан бошқа барчаси ҳалок бўлди. Бошқа полкка кўшиб, яна жангга йўллашди. Житомирни озод қилишда икки марта оғир яраландим. Хизмат қилган бўлинмам ҳам бутунлай қирилиб кетди. Ҳатто мени ҳам ўлганлар қаторига киритишган. Қишлоғимга “қора хат” келган...”

Ёқуб ота машғум уруш хотираларини эсларкан, ўша пайтдаги манзаралар кўз олдида гавдаланди, шекилли, яна сўзлашда давом этди:

“Рухий тушқунлик инсон учун ҳар қандай ҳолатда ҳам салбий таъсир қилади. Ўликларни, даҳшатли ёнғину портлашларни кўрган дўстларим тушқунликка тушиб, тирик қолишга умид қилишмади. Ҳатто ҳаёт учун курашишни тарк этишди. Урушга кетаётганимда онам “Аллоҳнинг раҳматидан умидсиз бўлма!” деган эдилар. Ҳар сония шу сўз кулогим остида жарангларди. Шу раҳмат ила яшадим, азоб-укубатларга чидадим. Омон-эсон уйга қайтдим...”

Саксон беш ёшни қоралаган уруш фахрийи Ёқуб отанинг ҳаёт йўллари бугунги ёшларни ҳаётда чидамли, сабрли ва матонатли бўлишга чақиради.

Абдулҳамид ИСҲОҚОВ,

Риштон тумани

Икки неъмат

Талабалик йилларимиз бир дўстим ётоқхонада савдо қиларди. Ўқишни тугатгач, ўша дўстим “бизнес”ини анчайин кенгайтирди. Кейинчалик катта савдогар бўлди. Менга у ўзи ва оиласи учун қулай ҳамма шароитни қилиб улгургандай кўринади. Аммо ўша дўстимнинг: “Энди сал бемалол юрсам бўлаверади”, деганини ҳеч эшитмадим. Ташвиши кўпайса, кўпайдики, ҳеч камаймади. Ҳали у ёққа, бу ёққа чопиб юрганини кўраман. Кам-кўстлари эса битмайдигандек. Ростдан ҳам, одамга шунчалик кўп нарса керакми? Ҳадиси шарифда айтилишича: “Икки неъмат бор, кўп одамлар унинг қадрига етмай, ҳасрат қилишади, бу-

лар — тани соғлиги ва хотир-жамлик”. Аслида биз кўпроқ шу икки нарса қадрини билмай яшаймиз. Ҳамма нарсанг бўлсаю, шу икки неъмат бўлмаса, унда нима татийди?

“Алпомиш” достонида бундай сатрлар бор:

*“Дам бу дамдир,
ўзга дамни дам дема,
Бошинг омон,
давлатингни кам дема”.*

Ҳою ҳавасларимиз туганмас. Бир кун улар бизни толиқтиради, унда имкониятимиз ҳам бой берилган бўлади. Вақтида қадрланмаган икки неъматни эса қидириб қоламиз...

Шарафиддин СОНИЙ

Сабоқ

Кўшнимизникида эҳсон дастурхони ёзилган эди. Келган-кетганининг кўлига сув қуярдим. Отахонлардан бири ҳадис айтиб қолди:

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ким Аллоҳ барака ато этишини хоҳласа, таомдан олдин ҳам, кейин ҳам кўлини ювсин”, деган эканлар (*Ибн Можа ва Байҳақий ривояти*).

Бу ҳадис менга болалигимни, хонадонимиздаги бир одатни эсимга солди. Дастурхон атрофида ўтирганимизда овқатдан олдин ҳам, овқатдан кейин ҳам биз болаларга раҳматли бувижоним обдастада сув келтиртириб, чилочинда ювдиртирардилар. Биз қизиқсиниб, ювмаса нима қилади, деб савол қилардик. Бувижоним, бу ишда хайр-барака бор, деб қайта-қайта таъкидлар эдилар. Бувижонимнинг айтганларига оғишмай амал қилиб ўсдик. Ҳатто хонадонимизда барака бўлсин, дея уйимизга келган-кетган меҳмонларнинг кўлларига сув қуярга талашардик...

Адашали БЕКМИРЗАЕВ,

Учкўрғон тумани

Кашқадарё вилоятининг турли туманларида кўплаб меъморий ёдгорликлар, тарихий обидалар бор. Жумладан, Касби туманида ҳам қадимшунос олимлар XII асрда Касби катта маданият ва савдо маркази бўлгани, бу ерда қатор тарихий ёдгорликлар борлигини таъкидлашган. Тарихчи ва сайёҳ Маҳмуд ибн Вали бундай деб ёзади:

“...Абдуллахон Шайбоний ҳукмронлик қилган йиллари унинг тасарруфида қишлоқ ва овуллар кўп эди. Улар жумласидан Касби худди жаннат боғини эслатарди. Ўша қишлоқда Мирҳайдарий номи билан аталувчи саидлар хонадони яшарди ва ўзбек ҳокимлари овул аҳолиси билан қариндош бўлишга интилишарди”.

СУЛТОН МИРҲАЙДАР ЗИЁРАТГОҲИ

Касбидаги ёдгорликларнинг энг йириги Султон Мир-ҳайдар меъморий мажмуасидир (XI–XVI асрлар). Бу мажмуа ёпиқ ва ярим очиқ биноли учта кичик ҳовлидан иборат. Аввал кенг саҳнли ҳовлидан қатор устунли масжидга (XVI аср) чиқилади. Кейин ним қоронғи хонақоҳга, ундан ўрта ҳовлига ўтилади. Ҳовлининг шимоли-шарқий тарафида қадим гумбазлар қад кўтарган. Жануб ва ғарб томонида эса кўҳна айвонлар. Айвоннинг ғарбий девори ёқалаб ўтган йўл кўмилиб кетган шимолий ҳовлига олиб боради. Бу ерда ўймакорлик билан ишланган мрамар сағаналар ётибди. Равоқларнинг бурчакларига майда косали муқарнаслар қилинган. Бу услуб ўн тўртинчи асрнинг биринчи ярмига хос. Биринчи мақбара Саид Амир Шамсиддинбек хожи Ҳайдарники бўлиб, қабр сағанаси тўқ кулранг мрамар ҳижрий 897 йили (1491 йилда) қўйилгани битилган.

Касби қишлоғидан икки километрча ғарброқда яна битта масжид сақланиб қолган. Масжид тарҳибичими, шакли ва безакларнинг ўзига хослиги унинг XVI–XVII асрларда бунёд этилганидан далолат беради. Касбидаги сардоба кенг доира қудуқ шаклида, ҳажми жуда катта (диаметри қарийб ўн олти метр), усти поғонали баланд гумбаз билан ёпилган. Манбаларда айтилишича, сардоба Абдуллахон замонида бунёд этилган (*Л.Манковская. “Кашқадарё воҳасининг архитектура ёдгорликлари”. Т. “Ўзбекистон” – 1979 й. 85-89-бетлар*).

Султон Мирҳайдар зиёратгоҳи тадқиқотчиларини кутмоқда. 2005 йилда Шомурод Шароповнинг “Касби шаҳар бўлганми? Ёхуд Ҳазрат Султон Мирҳайдар ҳақида...” китобчаси нашр этилган эди. 2006 йили зиёратгоҳ олдидан икки-уч метр баландликда тупроқ олиниб, бир километр чамаси узоқдан зиёратгоҳни кўриш имкони туғилди. Бу саъй-ҳаракатлар тарихимизни янада чуқурроқ ўрганишга ундайди.

Асрор ҚИЛИЧЕВ

ФОЛБИНЛАРНИНГ БЕЛГИ- АЛОМАТЛАРИ

Аллоҳ таолога шукрлар бўлсин, истиқлолдан кейин халқимизнинг фикр доираси кенгайди.

Аммо шайтон доимо инсонни тузоғига илинтириш пайида. Ҳануз айримлар дард-аламлари давоси учун сеҳргар ва фолбинларга мурожаат қилишади. Сеҳргар қанча жирканч ишларни қилса, жинлар шунчалик хурсанд бўлади. Уларнинг асоссиз гаплари билан айрим тинч-тотув оилалар бузилиб, одамлар орасида носоғлом муҳит пайдо бўлмоқда.

Олимлар сеҳрчи ва фолбинларни қуйидаги белги-аломатларидан билиб олиш мумкин дейишади:

Улар тушунарсиз тилсимларни ёзиб беради.

Тушуниб бўлмайдиган тилсим ва қасидаларни ўқийди.

Қуёш нури ҳам тушмайдиган хонада одамлардан маълум бир муддат ажралиб туришга буюради.

Касалга баъзи нарсаларни ерга кўмиш учун беради.

Баъзида касалга ёқиб, тутатқи қилиш учун варақлар беради.

Баъзан касалга унинг исми, қайси шаҳардан экани, уни нима безовта қилаётганини айтади.

Касал учун аллақандай сўзлар ёзиб, уни сувга эритиб ичишга буюради.

Ана шу каби кимсалар одатда фолбин ё сеҳргар бўлади. Улардан узоқ юриш, уларга асло мурожаат қилмаслик лозим. Чунки Расулulloҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) бизни бундай огоҳлантирадилар: **“Ким қонинга бориб, унинг айтаётган гапини тасдиқ қилса, Муҳаммадга (соллаллоху алайҳи ва саллам) нозил бўлган нарсага ишонмаган бўлади”** (*Баззор ривояти*).

Ботиржон ҚОСИМЖОНХҲҲА ўғли
тайёрлади

Абу Ҳафс Нажмиддин Умар ибн Муҳаммад Насафий (481/1068-537/1142) улуғ олим, ҳанафий мазҳаби фақиҳи, муфассир, муҳаддис, муаррих бўлган. Бурҳонуддин Маргинонийга устозлик қилган. Насаф шаҳрида ҳадис ўргана бошлаган. Ҳаж сафари йўлида Боғдода тўхтаган ва шу ерда Исмоил ат-Тануҳий ва бошқалардан ҳадис ривоят қилган. Кейин Самарқандда яшаб, ўша ерда вафот этган¹.

Умар Насафий кўп олимлардан ҳадис ўрганган ва ривоят

“Таъдод аш-шуйух ли Умар” (“Умарнинг шайхлари рўйхати”), “Тарихи Бухоро” (“Бухоро тарихи”), “Ал-қанд фи зикри уламои Самарқанд” (“Самарқанд уламолари хотирасига доир қанд (дек ширин китоб)”), “Шарҳи Саҳиҳул Бухорий” («Бухорий “Саҳиҳ”ининг шарҳи»), “Мажмаъул улум” (“Илмлар мажмуи”), “Ал-мавоқит” (“Белгиланган вақт”), “Ал-ҳасоил фил масоил” (“Масалалар ҳосили”) каби илмий асарлари маълум².

Китобда аввал сўз ва ибораларнинг луғавий маънолари, сўнг фикҳда қўлланиладиган маъноси тушунтирилади. Бунда Куръон оятлари ва Пайгамбаримизнинг (алайҳиссалом) ҳадисларидан фойдаланилган. Асар охирида қўлланилган адабиётлар рўйхатидан ташқари, Куръон оятлари, ҳадислар, шеърлар, олимлар исмлари, жой ва мамлакат номлари, китоблар номлари, истилоҳлар ҳамда унда келтирилган жами сўзларнинг мундарижаси алоҳида кўрсатил-

НАСАФЛИК ОЛИМНИНГ ФИҚҲИЙ ҚОМУСИ

қилган. Устозлари исмларини жамлаб, “Таъдод аш-шуйух ли Умар” (Умарнинг шайхлари рўйхати) номли рисола битган. Бурҳонуддин Маргиноний: «Мен Нажмиддин Умарнинг “Камина беш юз эллик машойихдан ҳадис ривоят қиламан», деб айтганини эшитганман», дейди.

Умар Насафий турли илмларга доир юзга яқин асар ёзган. “Ал-ақоид ан-Насафийя” китоби ғоятда машҳур ва ақида китобларининг мўътабари саналади. Бу китоб ҳозиргача мадрасаларда ақида бўйича асосий дарсликдир. Бундан ташқари унинг “Ал-акмал ал атвол фи тафсирал Куръон” (“Куръон тафсиридаги мангу комиллик”),

Нажмиддин Умар Насафийнинг “Талабалар истагани” номли асари биринчи фикҳий сўз ва иборалар (фразеологик) луғати сифатида қадрлидир.

Китобни таълиф қилиш борасида муаллиф бундай дейди: “Илм аҳлидан баъзилари ёшларнинг илм ва одоб олишидаги тушунилиши қийин айрим сўз ва ибораларни шарҳлаб беришимни сўрашди. Улар асҳобларимизнинг нодир китобларида келтирилган арабча иборалардаги маънони ажрата олишмас экан. Шунингдек, машойихларимиз айтган ўткир сўзлар ва иборалар сирасига кирган баъзи сўзларни шарҳлаш ҳамда уларни бошқа шундай нарсалардан ҳимоя қилиш ва бу масалаларни ҳал этаман деб фазл аҳлларни ортиқча безовта қилмасликлари учун уларнинг масалаларига жавоб қайтардим. Бунда уларнинг хайрли дуоларидан умидворман”.

Умар Насафий “Талабалар истагани” асарида машҳур фақиҳлар доимо фойдаланадиган ибора ва сўзларнинг маъноларини жамлаган. Шу боис бу асар ҳам оммабоп, ҳам илмий аҳамиятга эга.

ган. Бу ҳол талабаларга китобдан фойдаланишларида қулайлик яратади.

Асарда фақиҳлар далил қилиб келтирадиган ҳадисларда мавжуд ибораларнинг шарҳлари луғавий ҳамда истилоҳий (қўлланилиши) жиҳатдан ҳартомонлама ёритиб берилган. Шу боис, иборалар шарҳи тилшунослар учун ҳам, фақиҳлар учун ҳам бирдек тушунарлидир. Ибора ва сўзларнинг далиллар асосида тушунтирилиши фақиҳлар учун катта аҳамиятга эга. Шунинг учун бошқа шарҳ китобларига эҳтиёж қолмайди.

Китоб барча фикҳий масалаларда учрайдиган сўз ва ибораларни қамраб олган.

Нажмиддин Умар Насафийнинг бу бебаҳо асари келгусида бошқа нодир китоблар қатори ўзбек тилига таржима қилинади, деган умиддамиз.

Фахриддин МУҲАММАДИЕВ,
*Имом Бухорий Халқаро
маркази манбашунослик
бўлими мудири*

¹ “Ўрта Осиё олимлари қомуси”, 364-бет.

² «Ҳидоят» журнали 2008 йил 2-сон.

ОТА-БОБОЛАРИМИЗ ҲИММАТИ

Яқинда тарихчи олим Қурбон Али Холидийнинг “Таворихи жаридидаи жадида” китобини ўқидим. Китобнинг биринчи нашри 1889 йилда Қозон университети босмаҳонасида араб алифбосида босилган, қайта нашри орадан юз йил ўтгач Урумчида амалга оширилган. Ушбу китобнинг иккинчи бўлимида Чин мамлакатига яшовчи дўнган халқининг (“дўнган” сўзи “мусулмон бўлганлар” маъносини англатади, аслида улар этник хитойлардир) Ислом динини қандай қабул қилгани тўғрисида тарихий маълумотлар келтирилган. Уларни Исломга чорлаганлар аслида самарқандлик аждодларимиз эканини билдим ва бу маълумотлар билан юртдошларимизни таништириш истаги туғилди:

“Хитой халқи вакиллари билан бўлган дўнганларнинг Исломни қабул қилиши тарихи ҳақида Шарқий Туркистон халқлари орасида оғзаки маълумотлар юради. Бу тарих олимлардан дўнганлар мударриси Довуб охун (асли Довуд бўлса керак) сўзлари асосида ёзилган. Унинг маълумотида кўра, ўша вақтларда Чин мамлакати ўн саккиз подшоҳликдан иборат бўлган. Дўнганлар қадимги Хитойда “хўй-хўй” қабиласи деб аталган. Улар иккига: маҳаллий дўнганлар ва самарқандлик дўнганларга бўлинади. Хитойда энг аввал Исломга кирган хоннинг исми Тонг Ванг, пойтахти Шончин шаҳри бўлган. Ушбу вилоятда уч валийнинг мазори бор, дейишади. Бирининг исми Войис, иккинчисиники Қайис, учинчисиники Вангазий (бу исм хитойчалашган бўлса керак, аслида Ванг Ғозий бўлиши мумкин).

Тонг Ванг адолатли, ўз замонида машҳур ҳукмдор бўлган. Бир куни тушида оқ соқолли, юзидан нур ёғилиб турган чол уни Исломга чақиради. Эртасига хон аёнлари билан маслаҳатлашиб, қўшни мусулмон мамлакатига элчилар юборади. Элчилар Самарқанд шаҳрига келиб, мусулмонлар ҳаёти билан танишишади. Қарашса, кишиларнинг юзлари нури, бари имон-эътиқодли. Элчилар Самарқанд подшоҳига учраб, Хитой хонининг илтимосини етказишади. Подшоҳ Самарқанд, Бухоро халқи Исломга кирганига эллик-олтмиш йил бўлганини айтиб, дин моҳиятини тушунтиради ва Исломни ўргатиш учун уч нафар олимга уч минг мусулмонни қўшиб, Хитойга жўнатади. Хон мусулмон бўлгач, самарқандлик шайхларга: “Хоҳласаларинг, шу ерда қолинглар, истаган жойларингдан ер ва сув мулк қилиб берамиз, қолмаслик ҳам ихтиёрларингизда”, дейди.

Самарқандликлар ўзаро маслаҳатлашиб, мамлакатда қолишни маъқул кўришади. Улар қирқ-эллик нафардан турли қишлоқ-

ларда ўтроқ бўлиб қолишади. Хон: “Ким меҳмонларни хафа қилса, мени оғринтирган бўлади, уларни барчангиз устоз сифатида хурматлашингиз керак”, деб фармон чиқаради. Самарқандликлар авлоди кўпайиб боради. Ҳозир Шончин, Салар атрофида яшовчи дўнганлар уларнинг авлодларидир.

Хон Тонг Вангнинг яхшилигини эшитиб, Самарқанд ва Бухоро атрофидан яна одамлар кўчиб келган, деган ривоятлар бор. Уларнинг ҳаммасини “самарқандликлар” дейишган. Хитойга биринчи келган уч уламоннинг қабри Шончин шаҳри атрофида, дўнганлар зиёрат қилишади.

Ўшанда хон аёнлари билан маслаҳатлашиб: “Подшоҳлар олдида ҳаммадан одам қимматли”, деб ҳаёлар қўшиб, Самарқандга уч минг кишини юборади”.

Яқинда матбуотда Қурбон Али Холидий китобида келтирилган маълумотларни тасдиқлайдиган хабар эълон қилинди. Хитойнинг Синхуа агентлиги Синхай вилоятида тахминан етти юз йил илгари Самарқанддан келтирилган Қуръони карим қўлёзмаси топилганини ва мутахассислар уни қайта тиклашганини эълон қилди. У Хитойдаги мусҳафлар ичида энг қадимий экани тан олинган. 867 бетли бу мусҳаф икки жилдли бўлган, у Сунхуа вилоятидаги Чзичи масжидида сақланган. Мутахассислар фикрича, бу Қуръонни Хитойга бундан етти юз йил аввал Самарқанддан Хитойнинг Салар уруғи вакиллари олиб келишган. Хитойда саларлар ҳозир 90 минг киши атрофида, улар асосан Сунхуада — Салар мухтор вилояти Синхай туманида яшашади.

Одилжон КАРИМЖОН
Ўғли

Ўтган асрнинг йигирманчи йилларигача Гийлон жомеи ҳамиша очиқ, зиёратгоҳлари гавжум бўларди. Аммо собиқ совет даврида қишлоқ аҳли оғир кунларни бошидан кечирди. Миллий-диний қадриятларимизга нисбатан тазйиқ ва қатагонлар оқибатида аҳоли илдизларидан узилган ҳолда ўсди. Кексалар эса қўрқа-писа ибодатларини яширин адо этишга мажбур эди. Қишлоқ масжиди

Каримов, Бобокул Қурбонов каби отахонлар ташаббуси, дуоларининг хосияти билан қишлоғимиз аҳли бугунги кунда ҳам ободончилик ишларини тўхтатгани йўқ. Қишлоқ қабристони атрофи девор билан ўралди, зиёратгоҳларни мунтазам таъмирлаб турибмиз.

Ҳозир Гийлон қишлоғидаги 1200 оилада салкам 6 минг киши яшайди. Қишлоқда 2 та шифохона, 3 та мактаб ишлаб

ГИЙЛОНДА БЎЛГАНМИСИЗ?

Ҳисор тизма тоғлари орасида, денгиз сатҳидан икки минг метр баландликда қадим ва хушманзара Гийлон қишлоғи бор. Қашқа воҳасининг бир чеккасида жойлашган бу қишлоқни юртимиздагина эмас, қўшни мамлакатларда ҳам яхши билишади. Бунинг ўзига яраша сабаблари бор, албатта. Гийлон қадимдан меҳнаткаш, хунарманд, имон-этиқодли кишилари билан ном қозонган. Қишлоқнинг гўзал табиати, зилол сувлари, шифобахш булоқлари ҳам кишиларни ўзига мафтун этади.

биносидан ғалла, ем-хашак омбори, дорихона ва бошқа мақсадларда фойдаланиб келинди. Очиғи, шу йўл билан масжид бузиб ташланишдан асраб қолинди. Қишлоқ теварагидаги зиёратгоҳлар хароб ҳолга тушган эди.

Мустақиллик йиллари миллий қадриятларимизга эътибор кучайгани туфайли Гийлон қишлоғи яна обод ва кўркем бўлди. Қишлоқ масжиди таъмирланиб, асл ҳолига келтирилди. Қишлоқ марказида — тарихий воқеалар гувоҳи бўлган катта тут ёнида раҳматли Абдусалом эшон

бобо бошчилигида икки қаватли кексалар чойхонаси қурилди. Аини кунда бу жойда қишлоқ аҳли дам олиши билан бирга кўп долзарб масалаларни ўзаро маслаҳатлашишади, байрам сайлларини ўтказишади.

Абдуҳалим эшон Абдусаломов, Раҳмонқул бобо Каримов, Азимқул бобо

турибди. Қишлоқ ёшларининг илм олишга иштиёқлари катта. Ўтган йили улардан 21 нафари турли олий ўқув юрларининг талабаси бўлди.

Қишлоқдан икки ярим чақирим кунчиқар тарафда, араб сайёҳлари “Сутли дарё” деб атаган сой соҳилида “Турки Тўғон” зиёратгоҳи бор. Қишлоқнинг бошқа жойларидаги, масалан, Муҳаммад ибн Гийлоний, Хожа Аловиддин каби зиёратгоҳларни ҳам қишлоқ аҳли ҳашар йўли билан обод қилди.

Азизлар, Гийлонда бўлганмисиз? Йўлингиз тушиб бир келсангиз, қишлоғимизни умр бўйи эслаб юришингизга аминман.

Маҳматқул ШЕРНАЗАРОВ,
Шаҳрисабз тумани

